

บทที่ 4

ข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ศึกษา

ตำบลปางหินฝน (องค์การบริหารส่วนตำบลปางหินฝน, 2547) ตั้งอยู่ทางตะวันตกของอำเภอแม่แจ่ม ช่วงตอนกลางของเทือกเขาถนนธงชัย ตำบลปางหินฝนประกอบด้วยหมู่บ้านจำนวน 14 หมู่บ้าน มีทั้งชาวกะเหรี่ยง (ปกากะญอ) ชาวละว้า (ละเวือ) และชาวม้ง มีประชากรประมาณ 7,000 คน อัตราความหนาแน่นของประชากรเฉลี่ย 1 คน ต่อ 12 ตารางกิโลเมตร

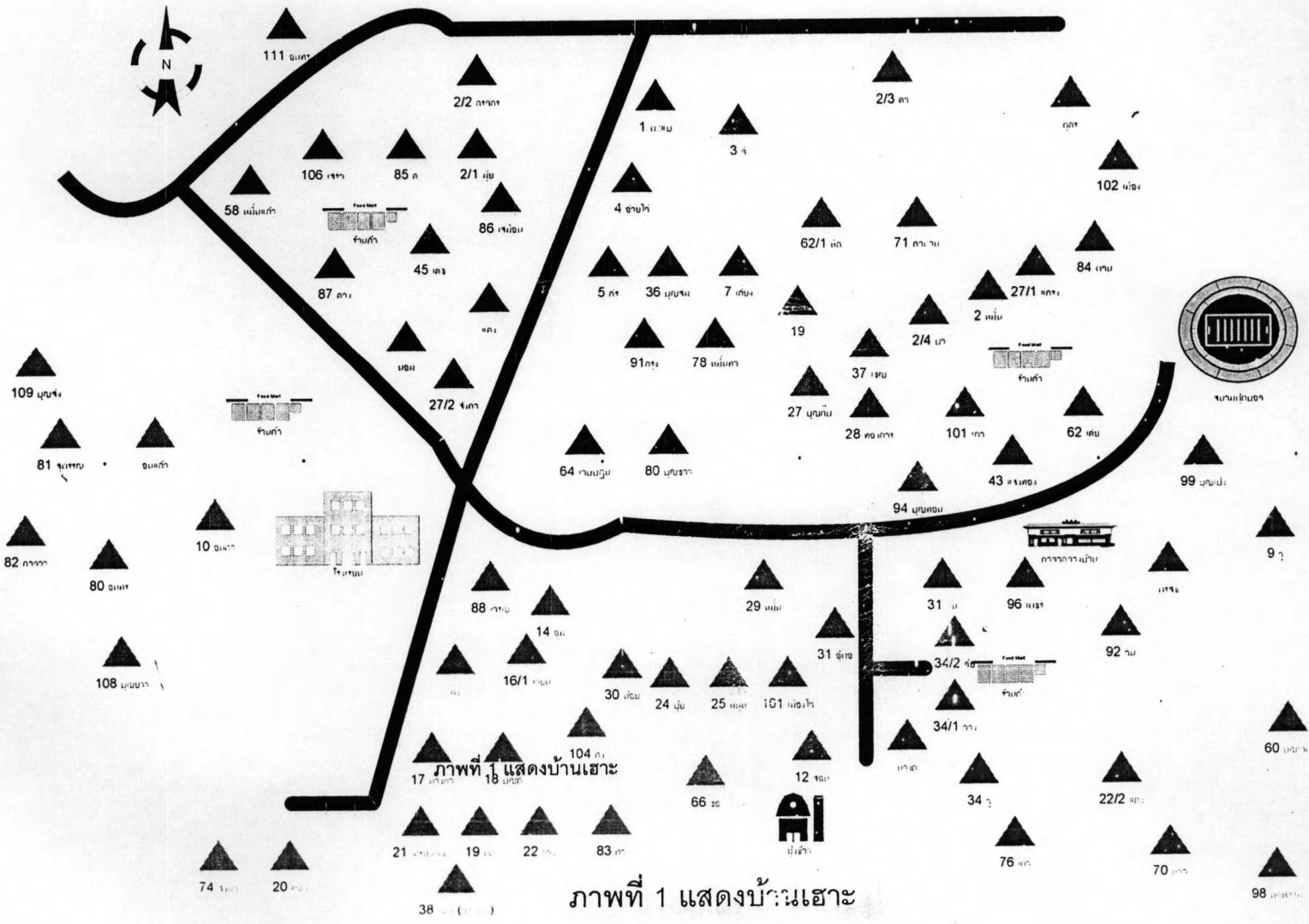
ตำบลปางหินฝนมีพื้นที่ทั้งหมด 372 กม² มีสภาพเป็นหุบเขา และอยู่ในพื้นที่เขตป่าสงวนทั้งตำบลและอยู่ในขั้นเตรียมประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติแม่อิง (ข้อมูล พ.ศ. 2549) ตำบลปางหินฝนอยู่ห่างจากตัวอำเภอแม่แจ่มประมาณ 27 กม. มีลำน้ำแม่ตุม และลำน้ำแม่ศึกเป็นลำน้ำสายสำคัญไหลผ่านตำบลทางทิศใต้ และทิศเหนือ พื้นที่โดยทั่วไปภูเขา และหุบเขา มีความลาดชันประมาณ ร้อยละ 35 ตั้งอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 800-1,000 เมตร

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ดังกล่าวนี้ตามเหตุผลที่ได้กล่าวไว้แล้วในหัวข้อการเลือกพื้นที่ศึกษา โดยจะเป็นการศึกษาในลักษณะภาพรวมของพื้นที่ปางหินฝน และพื้นที่ศึกษาเจาะจงอีกสองหมู่บ้านได้แก่ หมู่บ้านบ้านเฮาะ และหมู่บ้านแม่แฮใต้

1. กรณีศึกษาบ้านเฮาะ

บ้านเฮาะตั้งอยู่ในพื้นที่ภูเขา มีความสูงประมาณ 1,200 เมตรจากระดับน้ำทะเล พื้นที่ทั้งหมดเป็นภูเขาสูงชัน และอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ มีลำน้ำสำคัญได้แก่ ลำน้ำแม่ตุม และมีลำน้ำสายสำคัญที่ชาวละว้าใช้เพื่อการเกษตร และการอุปโภค บริโภค ได้แก่ ห้วยอมปี และห้วยปางตอง ซึ่งไหลผ่านบริเวณตอนบน และตอนล่างของหมู่บ้านตามลำดับ บริเวณที่ราบริมห้วยจะเป็นพื้นที่นาของชาวละว้า ในขณะที่บริเวณที่ลาดชันถัดขึ้นไป จะเป็นบริเวณที่ชาวละว้าทำไร่ สำหรับน้ำที่ใช้ดื่มกิน จะมาจากห้วยหม้อ ชาวละว้ามีความเชื่อว่าเป็นน้ำมีความสะอาด และรสชาติดีที่สุด โดยมีการวางระบบประปาภูเขาเพื่อดึงน้ำจากห้วยหม้อมาใช้

หมู่บ้านเฮาะมีจำนวน 120 หลังคาเรือน มีประชากรประมาณ 600 คน ประชากรในหมู่บ้านเป็นชาวไทยภูเขาเผ่าละว้าคนเมืองหรือราชการนิยมเรียกว่า "คนลัวะ" แต่เขาเรียกตนเองว่า "ละเวือ"

ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนชาวละว้าบ้านเฮาะที่ผู้วิจัยจะนำเสนอต่อไปนี้จะแยกอธิบายเป็นหัวข้อๆ คือ

1.1 ระบบความสัมพันธ์

ระบบความสัมพันธ์ของชาวละว้าบ้านเฮาะสามารถสรุปได้ในแง่ของการจัดการความสัมพันธ์เป็น 3 ประเด็นคือ

1) **ความสัมพันธ์ของชาวละว้ากับธรรมชาติ** อธิบายได้ในแง่ของความสัมพันธ์ของธรรมชาติแวดล้อมกับวิถีชีวิตชาวละว้า ในประเด็นของการใช้ที่ดิน ที่มี 3 แบบได้แก่ ที่ดินหมู่บ้าน ที่ไร่ และที่ป่า ดังนี้

ก. ที่ตั้งหมู่บ้าน ชาวละว้าบ้านเฮาะตั้งหมู่บ้านบริเวณสันดอย ริมถนนสายปางหินฝน-แม่แฮใต้ แบ่งเป็นบ้านเฮาะเก่า และบ้านเฮาะใหม่ สาเหตุของการตั้งบ้านใหม่นั้น เนื่องจากพื้นที่ของบ้านเฮาะเก่ามีจำกัด จึงมีชาวละว้าส่วนหนึ่งแยกตัวออกมาตั้งหมู่บ้านใหม่ ห่างออกไป 1 กิโลเมตร บ้านเรือนของชาวละว้าจะตั้งเรียงกันไปตามเชิงเขา ส่วนใหญ่จะปลูกอยู่เป็นกลุ่มตามเครือญาติของตนเอง

ข. ที่ไร่ (เม) เป็นที่สำหรับการทำไร่ข้าวของชาวละว้า ซึ่งเป็นไร่ข้าวหมุนเวียนแต่เดิมนั้นชาวละว้ามีไร่หมุนเวียนจำนวน 7 แปลง แต่ปัจจุบันได้ลดลงเหลือ 6 แปลง เนื่องจากที่กันพื้นที่แปลงหนึ่งไปเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ และเป็นที่ทำสวน (ปืม) ถาวร

ที่ไร่หรือเม ถือเป็นหัวใจในการยังชีพของชาวละว้า เพราะนอกจากจะปลูกข้าวแล้ว ชาวละว้ายังปลูกพืชพันธุ์ที่เป็นอาหาร ต่าง ๆ เช่น พริก ผัก ข้าวโพด ยาสูบ ไว้ด้วยกัน พื้นที่ไร่หรือเม ถือเป็นแหล่งอาหารที่หล่อเลี้ยงชีวิตของชาวละว้า คติที่สำคัญที่สุดในชีวิตชาวละว้าคือ "ขอให้ข้าวกิน ถ้ามีข้าวกินมีชีวิตอยู่ได้" จึงกล่าวได้ว่า ข้าว เป็น จิตวิญญาณของคนละว้า

ที่ทำกินอีกส่วนหนึ่งอาจจะไม่มีความสำคัญมากนัก คือ ที่นา จะมีชาวละว้าเพียงไม่กี่รายเท่านั้นที่มีที่นา ที่นาของหมู่บ้านจะมีเจ้าของที่แน่นอน จากการสอบถามพบว่าที่นาของชาวละว้าได้มาจากการบุกเบิกที่ดินบริเวณที่ราบลุ่มริมลำห้วย แล้วจับจองพัฒนาเป็นที่นาในบ้านเฮาะจะมีที่นา สองแปลง ได้แก่ บริเวณห้วยปางตอง และห้วยอมปี ทั้งนี้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าการทำนาบนพื้นที่สูงนั้น ชาวละว้าอาจจะได้รับอิทธิพลจากชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่ใกล้เคียงมาสอนให้

ในแต่ละปีจะมีการประชุมใหญ่ของหมู่บ้านเรียกว่าการประชุม "เปิดที่ดิน" ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี ในการประชุมจะเป็นการตกลงว่าจะทำอะไรที่ไหน และจะแบ่งให้คนที่เพิ่งตั้งครอบครัวใหม่อย่างไร สิทธิในที่ทำกินของหมู่บ้านจึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นสิทธิเชิงซ้อน เพราะที่ดินทั้งหมดไม่มีใครมีเอกสารสิทธิครอบครอง แต่ชาวละว้ารู้เชิงพุดดินยว่าใครมีสิทธิใช้ที่ทำ

กินตรงไหน แต่สิ่งสำคัญคือ ในหมู่บ้านจะต้องแบ่งให้ทุกคนมีที่ดินพอที่จะทำกินเลี้ยงชีพได้อย่างพอเพียง

ค. **ที่ป่า (นง)** พื้นที่ป่าของหมู่บ้าน ถือเป็นบริเวณแหล่งอาหารในการดำรงชีวิต ชาวละว้าเชื่อว่าถ้าไม่มีป่าก็ไม่สามารถมีชีวิตอยู่ได้ ชาวละว้ามีการแบ่งป่าออกเป็นชนิดต่าง ๆ ได้แก่

ป่าอนุรักษ์ เป็นป่าชนิดใหม่ล่าสุดของหมู่บ้าน เกิดจากการต่อรองระหว่างชาวละว้ากับกรมป่าไม้ที่ต้องการของที่ทำกินของชาวละว้าให้เป็นพื้นที่อนุรักษ์ ห้ามใช้ทำกิน ชาวละว้าจึงต้องยกที่หนึ่งแปลงให้ป่าไม้เพื่อกันเป็นพื้นที่อนุรักษ์

ป่าแนวกันไฟ เป็นเขตป่าที่กันไม่ให้เกิดไฟไหม้ระหว่างที่ชาวละว้าทำการเพาะปลูก หรือเผาไร่ ป่าแนวกันไฟ ถือเป็นป่าที่มีความสำคัญ และมีผีประจำป่า คือ "ผีแนวกันไฟ" ถือว่าเป็นผีที่มีความสำคัญมากอย่างหนึ่งของหมู่บ้าน

ป่าช้า เป็นพื้นที่สำหรับฝังคนตาย มีการแยกพื้นที่ระหว่างกลุ่มที่นับถือผีกับกลุ่มที่นับถือศาสนาคริสต์ โดยแต่ละตระกูลจะมีอาณาบริเวณสำหรับฝังศพของคนในตระกูล พื้นที่ป่าช้าเป็นพื้นที่สำคัญโดยปกติจะไม่มีใครเข้าไปในบริเวณนั้น และเป็นที่ๆ ชาวละว้าจะต้องร่วมกันดูแลไม่ให้เกิดไฟไหม้ป่า มิฉะนั้น ชาวละว้าจะต้องเสียควายหนึ่งตัวเพื่อเลี้ยง "ผีป่าช้า"

ป่าใช้สอย เป็นพื้นที่ป่าที่ชาวละว้ากันไว้สำหรับใช้สอย รวมถึงการตัดไม้สร้างบ้าน ตัดฟืน ไม้สำหรับทำเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ มีกฎระเบียบที่ตั้งขึ้นสำหรับควบคุมการใช้ไม้ในป่าใช้สอย

ป่าไร่เก่า เป็นพื้นที่เก่าหรือไร่ซากที่ทิ้งไว้ให้มีการฟื้นฟูดิน ในปีแรกหลังจากทำไร่ข้าวแล้ว ชาวละว้าอาจจะใช้พื้นที่ดังกล่าวนี้สำหรับการปลูกพืชเช่นข้าวโพด แต่หลังจากนั้นจะทิ้งไว้ ประมาณ 4-5 ปี จึงจะหมุนเวียนกลับมาทำไร่ข้าวอีกครั้งหนึ่ง แต่ปัจจุบันพื้นที่ไร่ซากอาจใช้เป็นที่สำหรับการเลี้ยงวัว

การใช้ที่ดินถือเป็นหลักการสำคัญของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมของชาวละว้า มีจารีตสำคัญสำหรับการใช้ที่ดิน อาทิ การห้ามให้คนนอกหมู่บ้านเข้าที่ดินทำกิน ให้ตัดไม้เฉพาะจากพื้นที่ป่าใช้สอยเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีข้อห้ามข้อกำหนดต่าง ๆ ในการดูแลป่า เช่นห้ามให้ไฟไหม้เขตป่าช้าเป็นต้น ชาวละว้ามีความเชื่อที่ว่าทุก ๆ ป่า จะมี "ผี" คอยดูแลรักษาป่าอยู่ การทำอะไรในป่าจึงมีข้อห้าม ข้อกำหนดเหล่านี้ถือเป็นกุศโลบายของชาวละว้าในการจัดการพื้นที่ทำกินให้เป็นแหล่งอาหารเบื้องต้นในการยังชีพ

ในประเด็นเรื่องการจัดการน้ำ มีการทำประปาภูเขา การจัดการน้ำเพื่อการบริโภค-อุปโภค และการใช้น้ำในการเกษตรกรรม

การใช้น้ำในการเกษตรกรรม จะใช้น้ำจากน้ำฝน และจากลำน้ำธรรมชาติ ยังไม่มีระบบเหมืองฝาย แต่ปัจจุบันได้มีการทำประปาภูเขาและมีการใช้เครื่องมือเช่นสปริงเกอร์สำหรับรดน้ำพืชพันธุ์ โดยเฉพาะในสวนกะหล่ำปลี ส่วนน้ำอุปโภค-บริโภคในหมู่บ้านนั้น ชาวละว้าได้จัดวางระบบท่อส่งน้ำจากห้วยมาเก็บไว้ในแทงค์ของหมู่บ้านเพื่อแจกจ่ายไปตามบ้านเรือน ชาวละว้าบ้านเฮาะจะเลือกสมาชิกผู้หนึ่งให้เป็นผู้ดูแลน้ำให้ไหลอย่างสม่ำเสมอและจะได้ค่าตอบแทนปีละ 500 บาท

2) ความสัมพันธ์ของชาวละว้ากับสมาชิกในชุมชน วัฒนธรรมของชาวละว้ามี "ข้าว" เป็นจิตวิญญาณ กล่าวคือข้าวเป็นปอดเกิดของวัฒนธรรมต่าง ๆ และเป็นเป้าหมายสำคัญในระบบการผลิตของละว้า เพราะชาวละว้าเชื่อว่า ถ้าในหลองข้าวมีข้าว ชาวละว้าจะมีชีวิตอยู่ได้ การจัดความสัมพันธ์ระหว่างคน และระหว่างคนกับธรรมชาติของชาวละว้าจึงมุ่งไปสู่การสร้างควมมั่นคง และลดความเสี่ยงในการผลิตข้าวเป็นสำคัญ

ชาวละว้าบ้านเฮาะที่มีความแตกต่างทางระบบความเชื่อ (ผี-พุทธ กับคริสต์) แต่จะมีความแตกต่างในวิถีชีวิตประจำวัน ลักษณะสำคัญของการดำรงชีวิตของชาวละว้าคือการบริโภค "ข้าว" กับ "พริก" เป็นอาหารหลักนอกจากนั้นอาหารประจำวัน จะเป็นสิ่งที่หาได้จากไร่หรือจากป่า จากการสัมภาษณ์ชาวละว้าในหมู่บ้านนั้นส่วนใหญ่จะให้คำตอบเป็นเสียงเดียวกันว่า "คนละว้า นั้น ขอให้มีความกินพอ" "ความดีทุกอย่างของเธอ คือบ่มีข้าวกิน" "แต่ก่อนนี่อดขนาด ต้องเตียวไปเสาะข้าวบ้านดงปุ่นนะ"

ระบบความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนสามารถอธิบายได้ใน 2 ระดับ คือ

ก. ระดับครอบครัว ซึ่งมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ในส่วนของชาวละว้าดั้งเดิมที่นับถือผีในหมู่บ้านจะแบ่งได้เป็น 4 ตระกูลใหญ่ ได้แก่

- **ญิงโระ** ตระกูลเจ้าจ้าว ถือเป็นตระกูลที่เป็นชนชั้นปกครองดั้งเดิมในหมู่บ้าน และปัจจุบันยังคงความเป็นเจ้าในด้านการใช้ที่ดินของหมู่บ้าน

- **ญิงเฮือก**

- **ญิงโพระ**

- **ยาง** ตระกูลกลุ่มเชื้อสายกะเหรี่ยง

ทั้งนี้ชาวละว้าจะอยู่ด้วยกันเป็นครอบครัวพ่อ-แม่-ลูก ๆ ทั้งที่ถ้าลูกชายแต่งงานจะอยู่บ้านเดิมด้วยกัน แต่ถ้าน้องชายจะแต่งงานพี่ชายจะต้องแยกบ้านออกไปปลูกใหม่ ก่อนที่น้องชายจะแต่งงานและอยู่ที่บ้านเดิมต่อไป

ครอบครัวเป็นหน่วยทางสังคม ที่ถือว่าสำคัญที่สุดของชาวละว้าทั้งเชิงสังคม และเชิงการผลิต การครอบครองกรรมสิทธิ์ การจัดการการผลิต การดูแลจัดการทรัพยากรธรรมชาติ พิธีกรรมจะมีหน่วยกระทำการในระดับครอบครัวเป็นหลัก เช่น การทำไร่ข้าว การผลิตในแต่ละแปลงจะเป็นของครอบครัวหนึ่ง ๆ การประกอบพิธีกรรม เช่น งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานศพ จะมีข้อตกลงของหมู่บ้านว่าแต่ละครอบครัวจะต้องมีตัวแทนคนในครอบครัวไปร่วมอย่างน้อยหนึ่งคน

ในครอบครัวของชาวละว้าจะประกอบด้วยสมาชิกคือ พ่อ - แม่ ลูก และลูกแต่งงานแล้ว 1 ครอบครัว เช่น ครอบครัวที่มีลูก 3 คน ถ้าลูกชายคนโตแต่งงานแล้วยังสามารถอยู่กับครอบครัวได้ แต่ถ้าน้องจะแต่งงาน พี่ชายจะต้องแยกออกไปสร้างบ้านใหม่

การสร้างครอบครัวถือเป็นประเด็นสำคัญประการหนึ่งของชีวิตละว้า และเป็นเรื่องที่ชาวละว้าให้ความสำคัญและมีการดำเนินงานอย่างพิถีพิถัน และการตกลงสร้างครอบครัวของละว้าจะเป็นการตัดสินใจโดยฐานวัฒนธรรมดั้งเดิมของครอบครัว ไม่ใช่เป็นเรื่องของปัจเจกบุคคล

การสร้างครอบครัวนั้นเริ่มจากเมื่อบ่าว-สาวในครอบครัวสนใจใคร ต้องขออนุญาต และความเห็นชอบจาก พ่อ-แม่ ว่าจะไปแ่อว(ไปจีบ) สาวบ้านนั้น พ่อ-แม่ พี่น้องจะว่าอย่างไร ฝ่ายสาวเองนั้น เมื่อมีบ่าวมาจีบจะไปคุยกับคนในครอบครัวว่า บ่าวที่มาจีบนั้นเป็นอย่างไร

ชนบสำคัญของการสร้างครอบครัวคือ "การแ่อวสาว" คนหนุ่มจะไปเยี่ยมหาสาวที่บ้านในช่วงกลางคืนหลังจากกลับจากไร่ จะไปพูดคุย ที่บนบ้านของฝ่ายสาว บางครั้งอาจจะอยู่ตลอดคืน พ่อ-แม่ของฝ่ายสาวแก้งนอนหลับอยู่อีกฟากหนึ่ง แต่เดิมนั้นบ่าว-สาว จะจับเป็นคำขอ จีบกัน แต่ปัจจุบันเปลี่ยนมาเป็นการพูดคุย ฟังวิทยุ หรือฟังเทปด้วยกัน

การเกี้ยวพาราสีของชาวละว้า นั้น ชาวละว้าเรียกว่าการไป "แ่อวสาว" ซึ่งถือเป็นปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ที่มีความน่ารัก การแ่อวสาวนั้นจะมีการโต้ตอบเชิงสัญลักษณ์มากมาย เช่น การส่งสัญญาณของฝ่ายชายว่ามีใจให้ นั้น เวลาไปแ่อวสาวจะต้องมีของติดไม้ติดมือไปฝากสาว และพ่อแม่ เช่น ยาสูบ เมียง เป็นการส่งสัญญาณว่ามีใจให้กับสาว ฝ่ายสาวมีการส่งสัญญาณตอบว่าฟังใจหรือไม่ การฝากของตอบแทนแก่ฝ่ายชาย ด้วยการมัดของใส่ยาม ถ้ามัดอย่างหลวม ๆ ให้แกะห่อของได้ง่ายแปลว่าฝ่ายสาวไม่ค่อยสนใจฝ่ายชาย แต่ถ้าสาวมัดยามแน่นแปลว่าสาวเริ่มชอบพอชายคนนั้นจริง ๆ เป็นต้น ฝ่ายพ่อ-แม่ จะมีการส่งสัญญาณเช่นกัน ถ้าพ่อ-แม่ฝ่ายสาวพอใจฝ่ายชาย จะนอนหลับสนิทตลอดคืน แต่ถ้าไม่ค่อยพอใจตอนนอนอาจจะมีการกระแอม หรือพลิกตัวไปมาเป็นระยะ ๆ การจีบกันจนกว่าจะตกลงแต่งงานกันนั้นบางครั้งกินเวลา

ถึง 3-4 ปีกว่าฝ่ายสาวจะตกลงปลงใจกับฝ่ายชาย คุณสมบัติสำคัญของชาวละว้าคือ การเป็นคนขยันหมั่นเพียร และตั้งใจทำไร่ ทำสวน

ปัจจุบันชนบทการแอ่วสาวในหมู่บ้านค่อย ๆ จางลงไปเนื่องจากในหมู่บ้านไม่ค่อยมีป่าว-สาว เพราะส่วนหนึ่งไปเรียนในเมือง ขณะที่เหลือไปทำงานรับจ้าง การเจอเจอของป่าว-สาวจึงเป็นการเจอในที่ทำงาน-ที่พัก และเริ่มมีการอยู่ก่อนแต่งงานมากขึ้น

ประเด็นสำคัญของการสร้างครอบครัวของชาวละว้าคือ เมื่อตกลงจะมาอยู่ด้วยกันแล้ว จะไม่มีการเลิกร้างกัน "คนละว้านี้ละกันบ่ค่อยมี แต่งแล้วอยู่ด้วยกัน บ่ละกัน"

ในครอบครัวมีความรักความสามัคคีกันทุกครอบครัว จะไม่มีการทำร้ายกัน ในครอบครัว พ่อ-แม่จะไม่ตีลูก ครอบครัวทุกครอบครัวจึงเป็น "ครอบครัวอบอุ่นอย่างแท้จริง" ในการระบบการสร้างครอบครัวในอดีตจะมีแบบแผนของการสร้างครอบครัว และแบบแผนการดำเนินชีวิตที่นำไปสู่การความเป็นครอบครัวอบอุ่น ในปัจจุบันแบบแผนของครอบครัวชาวละว้ากำลังค่อย ๆ คลายตัวไปสู่ครอบครัวที่มีลักษณะคนเมืองมากขึ้น ๆ

ในบ้านเฮาเฮานั้น กล่าวได้ว่าทุกหลังคาเรือนมีความเกี่ยวข้องเป็นญาติกันทั้งหมู่บ้าน บ้านเฮาจะนับถือบรรพบุรุษทางฝ่ายชาย โดยนับถือตามบ้านนั้น ๆ ว่าอยู่ตระกูลอะไร และนับถือผี หรือคริสต์ ถ้าฝ่ายหญิงแต่งงานเข้ามาอยู่บ้านฝ่ายชายจะนับถือผีของฝ่ายชาย แต่ถ้าแต่งงานแล้วฝ่ายชายย้ายไปอยู่บ้านฝ่ายหญิง ฝ่ายชายจะนับถือบรรพบุรุษ และศาสนาตามบ้านของฝ่ายหญิง และถึงแม้ว่าจะเป็นเครือญาติกันทั้งหมู่บ้าน แต่แต่ละครอบครัวจะมีความสนิทสนมที่ต่างกัน

ในแต่ละครัวเรือนจะมีการแบ่งหน้าที่ระหว่างผู้ชายกับผู้หญิงในบางกิจกรรม และในบางกิจกรรมมิได้มีการแบ่งงานที่เป็นหน้าที่ของผู้ชายนั้นได้แก่ งานปลูกหรือซ่อมแซมบ้าน งานจักสาน งานตีมีด งานล่าสัตว์ งานที่เป็นหน้าที่ผู้หญิงที่ชัดเจนได้แก่ งานทำหญ้าคา งานต้มเหล้า งานทอผ้า งานดักน้ำ งานให้อาหารสัตว์ ส่วนงานที่ทำร่วมกัน เช่น งานในไร่ งานตัดฟัน งานทำอาหาร งานเลี้ยงลูก เป็นต้น

ข. ระดับหมู่บ้าน

ในหมู่บ้านจะมีการปกครอง-กลุ่มแกนนำในสองระดับคือ ผู้นำทางการ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล มีหน้าที่ในการบริหารจัดการหมู่บ้านแบบเป็นทางการ ในขณะที่งานเชิงพิธีกรรม หรือการดำรงชีวิตมี "จ้าวง่าว" เป็นแกนนำ และขับเคลื่อนด้วยกลุ่มผู้อาวุโสของหมู่บ้าน

แบบแผนของปฏิสัมพันธ์ของชาวละว้าจึงจะเห็นได้ว่ามีปฏิบัติการเพื่อการรักษาความสัมพันธ์ทางสังคม ที่สำคัญได้แก่ ชาวละว้าจะไม่ค่อยมีการทะเลาะวิวาทกัน จะมี

ค่านิยมเอื้ออารี ยินดีต้อนรับกันและกัน ต้องไปมาหาสู่กัน เมื่อไปบ้านใคร มักจะต้องมีของติดไม้ติดมือไปฝาก เจ้าบ้านจะต้องเอาข้าวมาเลี้ยง เอาเมี่ยง เอาเหล้ามาต้อนรับ เมื่อจะกลับจะต้องมีของฝากห่อให้แขกติดไม้ติดมือไปด้วย และชาวละว้าถือเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องไปเที่ยวบ้านนั้น บ้านนี้ เพื่อเป็นการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันไว้

ในงานพิธีกรรมสำคัญของชาวละว้า ได้แก่ งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานศพ ได้มีการกำหนดกติกาของหมู่บ้านว่า เป็นภาระผูกพันที่ทุกคนในหมู่บ้านจะต้องมาร่วมงาน เช่นคนที่แต่งงานแล้วจะต้องมาร่วมงาน บ่าว-สาวในบ้าน จะต้องส่งตัวแทนมาช่วยงานทำอาหาร ล้างจาน เป็นต้นถ้าบ้านใดไม่ส่งตัวแทนมาร่วมงานจะต้องเสียเงินวันละ (100 บาท) แต่อย่างไรก็ตาม ชาวละว้ามักจะให้ความสำคัญว่าจะต้องมาร่วมงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานศพ ถึงแม้ว่าบ่าว-สาว จะทำงานในเมืองจะต้องกลับมามางานศพ มักจะไม่ยอมจ่ายเป็นค่าปรับถึงแม้ว่าค่าปรับจะถูกกว่า การเดินทางจากในเมืองมาร่วมงานที่หมู่บ้านตาม ประเด็นดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า “สำนึก รวมหมู่” ยังมีความสำคัญ

พิธีกรรมสำคัญของชาวละว้า ได้แก่ พิธีแต่งงาน พิธีขึ้นบ้านใหม่ และงานศพ งานกินแขกแต่งงาน และงานขึ้นบ้านใหม่ถือเป็นงานรื่นเริงสำคัญ ชาวละว้าทุกคนวัยเรือนจะต้องมาร่วมงานกัน งานแต่งงาน และงานขึ้นบ้านใหม่สะท้อนค่านิยมของการให้ความสำคัญแก่ครอบครัวเพราะงานแต่งงาน และงานขึ้นบ้านใหม่เป็นการสะท้อนถึงการสร้างครอบครัว และการมีครอบครัวที่มั่นคงหรือมีบ้านนั่นเอง การจัดงานขึ้นบ้านใหม่เป็นเครื่องแสดงความพร้อม และความมั่นคงของครอบครัวนั้น ๆ ในงานศพ ถือว่าเป็นงานสำคัญที่ทุกคนอยากจะไปร่วม ในพิธีศพของชาวละว้าจะมีการร้องไห้ตลอดเวลา สะท้อนให้เห็นถึงความรัก ความผูกพันของครอบครัว และเครือญาติ งานศพสะท้อนให้เห็นถึงความแน่นแฟ้นของเครือข่ายทางสังคมของคนละว้า และแสดงถึงความรัก ความผูกพันที่คนมีต่อกัน

นอกจากการไปมาหาสู่กันในระดับหมู่บ้านแล้ว เมื่อชาวละว้าลงไปทำงานในเมืองยังนำแบบแผนการ “เอาญาติ” ติดตัวลงไป คนที่ไปทำงานในเมืองจะไปมาหาสู่ เจอะเจอกันเป็นประจำกล่าวโดยสรุปแบบแผนความสัมพันธ์ของชาวละว้า นั้นเป็นแบบพึ่งพาอาศัย ชาวละว้ามีแบบแผนของปฏิสัมพันธ์ที่มุ่งรักษาความสัมพันธ์อันดีระหว่างกันไว้

3) ความสัมพันธ์ของชาวละว้ากับสิ่งเหนือธรรมชาติ

ก. ผีและความเชื่อเรื่องผีของชาวละว้า

ชาวละว้าบ้านเฮาะเป็นชาวละว้ายิ่งนับถือศาสนาแบบดั้งเดิมคือถือผี มีชาวละว้าบางส่วนที่นับถือศาสนาคริสต์ ชาวละว้าที่นับถือผีจะนับถือพระพุทธศาสนาควบคู่ไปด้วย แต่

ไม่มีพระจำวัด และไม่มีพิธีกรรมทางศาสนา แต่ในแต่ละบ้านมักจะนิยมมีพระพุทธรูป หรือรูปภาพพระพุทธรูปเจ้า พระสงฆ์ ประดับไว้ในบ้านสำหรับบูชา ส่วนกลุ่มที่นับถือศาสนาคริสต์จะไปทำพิธีกรรมที่โบสถ์ประจำหมู่บ้าน

อีกหนึ่งการนับถือผีของแต่ละครอบครัวนั้น จะเป็นไปตามตระกูล ชาวละว้าจะถือตระกูลฝ่ายชายเป็นใหญ่ แต่ละตระกูลจะมีหอสำหรับเลี้ยงผี(เยียะญูร) ในหมู่บ้านของแต่ละตระกูล คนที่อยู่แต่ละตระกูลจะไม่สามารถไหว้ผีข้ามตระกูลได้

ระบบความเชื่อที่เป็นตัวควบคุมพฤติกรรมของชาวละว้าที่สำคัญที่สุดคือผี ชาวละว้า นั้นถือว่ามีผีมากที่สุดในหมู่ชาวไทยภูเขาด้วยกัน มีตำนานเล่าว่าครั้งหนึ่งคนเมืองกะเหรี่ยง และละว้า ไปหาพระเจ้าด้วยกัน พระเจ้าให้ผีกลับมา คนเมืองเอาใส่ถ้วยหรือตะกร้าที่มีตาห่างแบกกลับมา ชาวกะเหรี่ยงเอาใส่ช้ำหรือตะกร้าที่มีตาถี่ ส่วนชาวละว้าเอาผีใส่ถุงมัดปากมาอย่างดี เมื่อกลับถึงบ้านคนเมือง ผีกระโดดออกไปเหลือเพียงตัวเดียว ของกะเหรี่ยงเหลือผี 3 ตัว ขณะที่ชาวละว้าผีไม่สามารถกระโดดออกไปได้ ชาวละว้าจึงมีผีมากที่สุด

ผีของชาวละว้าแบ่งออกเป็น 2 ชนิดใหญ่ๆ ได้แก่ ผีที่เป็นธรรมชาติ เช่นผีหนทาง ผีไร่ ผีน้ำ ผีป่า เป็นต้น และผีคนตาย ที่สำคัญได้แก่ ผีละมั่งหรือผีคนตาย และผีที่จะเป็นผีที่นำกล้วที่สุด ผีของชาวละว้า นั้นอาจจะมิทั้งผีที่ให้คุณและให้โทษ กล่าวคือถ้าทำดีกับผี ผีจะปกป้องคุ้มครอง แต่ถ้าทำไม่ดี ผีจะให้โทษ ทำให้ผลผลิตเสียหาย หรือเกิดความเจ็บป่วยขึ้น

ชาวละว้าจะเชื่อว่าผีมีจริง และเมื่อผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลระยะแรกๆ ชาวละว้าก็จะเล่าเรื่องผีให้ฟัง ดังนี้

“ผีนี่ผมเชื่อว่ามีจริง กลัวด้วย ถ้าอาจารย์ไม่เชื่อผมจะพาไป”

“ผี “กูว่า”นี่ดู ผมเคยไปเที่ยวป่า เจอ ต้องรีบกลับ”

(ชาวกะเหรี่ยงเล่าให้ฟังว่าไปเจอผีละว้ามา)

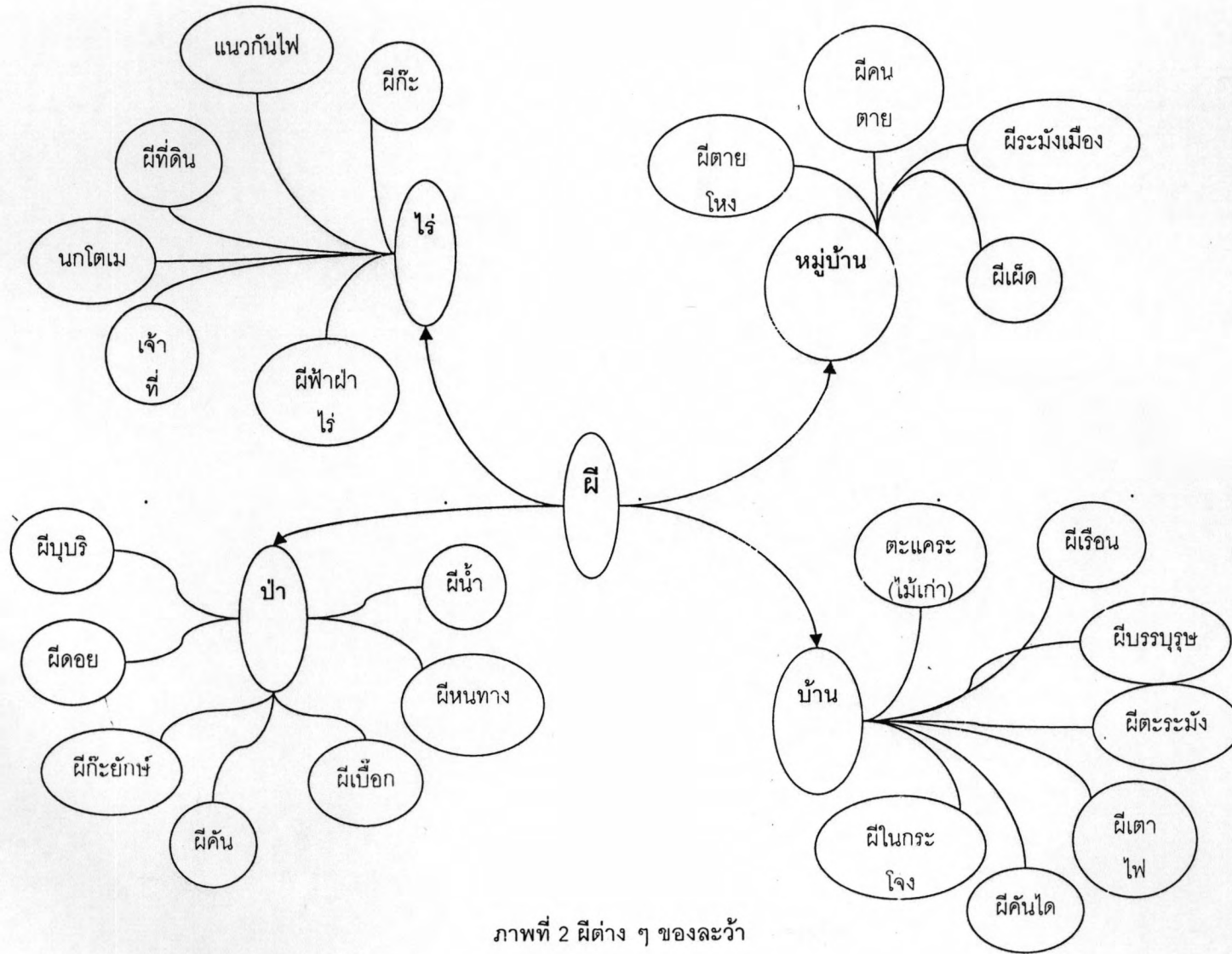
ระบบความเชื่อของชาวละว้าดังที่ได้กล่าวแล้วว่า คือ ระบบความเชื่อเรื่องผี ระบบความเชื่อเรื่องผีเป็นกรอบในการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน และคนกับธรรมชาติ ชาวละว้าเน้นการอยู่แบบพึ่งพาอาศัยระหว่างกัน และพึ่งพาอาศัยกับธรรมชาติ ระบบคุณค่าของชาวละว้าจึงเป็นระบบมุ่งรักษาความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน และเป็นระบบบริรักษ์ธรรมชาติ

ระบบความเชื่อเรื่องผีเป็นตัวกำหนดแบบแผนพฤติกรรมในสถานการณ์ต่างๆ ที่สำคัญกับชาวละว้าตั้งแต่การเกิด-ตาย การเจ็บป่วย การทำงาน ศิลปะวัฒนธรรมของชาวละว้า เช่น การขอ และการรำดาบ ความรู้ของชาวละว้าเป็นความรู้ที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวันเป็นสิ่งสำคัญ

ข. พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผี

ด้วยความเชื่อที่ว่าผีมีจริง จึงทำให้ชาวละว้ายอมทำตามจารีตของหมู่บ้านโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับผีที่มีมาแต่อดีต ประเด็นที่น่าสนใจในเรื่องการนับถือผีของชาวละว้าคือจะไม่สร้างผีขึ้นมาใหม่เลย เช่น ในการทำสวนผักซึ่งเป็นวัฒนธรรมใหม่ของชาวละว้าจะไม่มี การเลี้ยงผีสวน ลักษณะนี้อาจจะคล้ายคลึงกับชาวบ้านในที่ราบไม่มีการทำขวัญฤๅไน เป็นต้น ความเชื่อเรื่องผีจึงเป็นเครื่องมือทางจิตวิญญาณของชาวละว้าที่จะควบคุมให้ชาวละว้าปฏิบัติต่อผู้อื่น และต่อธรรมชาติ แต่อย่างไรก็ดีความเชื่อเรื่องผีนั้นมิได้มีความหมายเฉพาะการควบคุมการใช้ทรัพยากรเท่านั้น แต่ความเชื่อเรื่องผีเป็นการสร้างความชอบธรรมในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ด้วยเช่นกัน เพราะเมื่อชาวละว้าทำตามจารีต หรือไหว้ผีแล้วจะสามารถใช้ทรัพยากรธรรมชาติได้ เช่น สามารถตัดไม้ได้ อย่างน้อยความเชื่อเรื่องผีทำให้ชาวละว้ามีขวัญ กำลังใจในการดำรงชีวิต

ผู้วิจัยเห็นว่า สำหรับชาวไทยภูเขาชนวนั้น ผีจะมีจริงหรือไม่ไม่ใช่ประเด็น สำคัญ แต่เพราะชาวไทยภูเขามีความเชื่อเรื่องผี สำหรับชาวไทยภูเขาผีจึงเป็นสิ่งที่มียู่จริง และใน อดีตที่ผ่านมาความเชื่อเรื่องผี เป็นกรอบของการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวละว้า และระหว่างชาว ละว้ากับธรรมชาติทำให้ชาวละว้าสามารถดำรงชีวิตมาได้ตามอัตภาพ ความเชื่อเรื่องผีทำให้ชาว ละว้าเกิดความเคารพ และใช้ทรัพยากรธรรมชาติด้วยความระมัดระวัง ความเชื่อเรื่องผีเป็นสิ่ง สำคัญสำหรับชาวละว้าดังที่ชาวละว้าคนหนึ่งกล่าวกับผู้วิจัยถึงความหมายที่สำคัญที่สุดของความ เชื่อเรื่องผีว่า **“ผีสอนให้เราไม่ประมาท ไปไหนมาไหนจะได้ระมัดระวัง”**

ภาพที่ 2 ฝัต่าง ๆ ของลละว้

1.2 ระบบเศรษฐกิจของชุมชนชาวละว้า

ดังที่กล่าวแล้วว่า ชาวถือเป็นจิตวิญญาณของชาวละว้า คือความมั่นคงของชีวิตชาวละว้า ดังคำกล่าวที่ว่า “ถ้าป่มีข้าว ลูกเฮาก่อบได้เฮียนหนังสือ” ดังนั้นการจัดสรรทรัพยากรทางเศรษฐกิจของชาวละว้า จึงมุ่งเน้นไปเพื่อการผลิตข้าวเป็นสำคัญ ระบบการผลิตของชาวละว้าบ้านเฮานั้นจะเป็นระบบการผลิตเชิงผสมระหว่างเศรษฐกิจยังชีพ กับระบบเศรษฐกิจเงินตรา ในอัตราส่วนประมาณ 3:1 ทั้งนี้ในปัจจุบันระบบเศรษฐกิจแบบเงินตราค่อย ๆ เข้ามามีส่วนในระบบเศรษฐกิจของหมู่บ้านเพิ่มมากขึ้น ๆ

หน่วยการผลิตที่สำคัญของหมู่บ้านคือระดับครัวเรือน การผลิตของแต่ละครอบครัวก็เพื่อบริโภคภายในครัวเรือน กรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกินก็เป็นการครอบครองในระดับครอบครัว โครงสร้างการผลิตของสมาชิกในครอบครัวจะมีลักษณะดังนี้

- พ่อ-แม่ เป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นพลังหลักในการผลิตเพื่อยังชีพ
- ลูกชายคนโตที่แต่งงาน ส่วนมากจะอยู่กับพ่อแม่ และเป็นกำลังหลักในการผลิต
- ลูกคนรองหรือคนที่ไม่ได้แต่งงาน ส่วนมากจะไปรับจ้าง – ทำงานในเมือง โดยจะมีน้อง ๆ ที่อยู่ในวัยเรียน ไปอยู่อาศัยด้วยทำให้ทุนภาระค่าใช้จ่ายของทางบ้านไป และสามารถส่งให้ลูกคนอื่นที่ยังอยู่ในหมู่บ้านได้รับการศึกษาด้วย

คนที่ไปทำงานในเมืองอาจจะไม่ได้มีเป้าหมายหลักในการหารายได้ให้ครอบครัว แต่เป็นการลดภาระการเลี้ยงดูของพ่อแม่ และมีเงินส่งกลับมาให้ทางบ้านพอเป็นทุนสำหรับการทำไร่ รวมทั้งยังจัดหาอุปกรณ์ไฟฟ้าต่างๆให้ทางบ้านด้วย เช่น ทีวี วีซีดี เป็นต้น

รายจ่าย ในส่วนของรายจ่ายของแต่ละครัวเรือนที่เป็นค่าใช้จ่ายประจำนั้นได้แก่ ค่าอาหาร และของใช้ในบ้าน อาหารที่ชาวละว้าจำเป็นต้องซื้อประจำคือ เกลือ น้ำมันหมู ผงชูรส และอาหารแห้งเช่น ปลากระป๋อง มาม่า ขนมกินเล่น เป็นต้น รวมทั้งของใช้พวกผงซักฟอก สบู่ ยาสีฟัน ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะใช้ไม่สิ้นเปลืองมากเท่าไร แต่แต่ละครอบครัวจะเสียค่าใช้จ่ายในเรื่องดังกล่าวระหว่าง 500-700 บาทต่อเดือน ขึ้นอยู่กับสมาชิกในครอบครัว ทั้งนี้ข้อสังเกตประการหนึ่งคือ ในกระบวนค่าใช้จ่ายด้านอาหารนั้น ของที่สิ้นเปลืองที่สุดคือ ผงชูรส เป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการประกอบอาหารของชาวละว้า

“ชูรสนี่แหละ เป็นเคล็ดลับสำคัญที่ทำให้ลาบลา” “ชูรสนี่ขาดไม่ได้ ต้องใส่”

รายจ่ายที่เป็นสิ่งสิ้นเปลืองอีกส่วนหนึ่งคือ เหล้า ถึงแม้ชาวละว้าส่วนใหญ่จะดื่มเหล้ากินเอง แต่ปัจจุบันชาวละว้าเริ่มซื้อเหล้ากิน และค่านิยมใหม่คือการดื่มเบียร์ จากการสอบถามถึงค่าเหล้า-เบียร์ของชาวละว้า อยู่ประมาณ 200- 400 บาทต่อเดือน นอกจากนั้นเมื่อมี

งานศพ จะมีการเล่นการพนัน ชาวละว้าส่วนใหญ่จะเสียเงินการพนันอยู่ระหว่าง 200- 1500 บาท ต่องานศพหนึ่งงาน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเวลาประมาณ 3 คืน

นอกจากรายจ่ายประจำเพื่อการอุปโภคบริโภคในครัวเรือนแล้ว ชาวละว้าจะมีค่าใช้จ่ายเช่น ค่ารักษาพยาบาล ซึ่งถ้าไปรักษาที่สถานีนามัยก็จะไม่เสียค่าใช้จ่าย แต่ถ้าไปที่โรงพยาบาลแม่แจ่มก็จะเสียค่าใช้จ่ายภายใต้โครงการหลักประกันสุขภาพ ชาวละว้ายังจะต้องเสียค่าใช้จ่ายอื่นๆ เช่น ค่ารถ ค่าอาหารระหว่างทาง และในปัจจุบัน ถ้าผู้ป่วยมีอาการหนักก็มักจะไปรักษาในเมืองเชียงใหม่ ถึงแม้จะสามารถทำใบส่งตัวจากโรงพยาบาลแม่แจ่ม แต่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทาง

ในส่วนของเงินค่าใช้จ่ายทางการศึกษานั้นชาวละว้าส่วนใหญ่จะอาศัยกองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา ถือว่าเป็นกองทุนที่เปิดโอกาสให้ชาวไทยภูเขาได้มีโอกาสเข้าถึงการศึกษา

รายได้ ในอดีตในยุคสมัยที่ชาวละว้ายังมีวิถีการผลิตแบบยังชีพนั้น การสร้างรายได้ของชาวละว้าเกิดจากการปลูกฝิ่นเป็นหลัก การปลูกฝิ่นของชาวละว้าเพิ่งจะเลิกอย่างเด็ดขาดประมาณปี พ.ศ. 2545 นี้เอง การปลูกฝิ่นนั้นถือเป็นการสร้างความมั่งคั่งให้กับชาวละว้าเพราะการปลูกฝิ่นมีลักษณะความเสี่ยงสูงแต่ก็ให้ผลตอบแทนสูงเช่นกัน กล่าวคือแม้การปลูกฝิ่นจะผิดกฎหมาย แต่ในพื้นที่ดังกล่าวนี้ อยู่ในถิ่นห่างไกลทุรกันดาร ถึงแม้เจ้าหน้าที่จะนั่งเครื่องบินสำรวจพบ แต่ไม่สามารถเดินเท้าเข้าไปที่ไร่ฝิ่นได้ การปลูกฝิ่นทำให้ชาวไทยภูเขาสามารถสะสมสินทรัพย์ต่าง ๆ เช่น กำไรเงิน มีดประจำตัว และเงินแถบได้ และเมื่อใดที่ชาวละว้าต้องการเงินก็สามารถนำฝิ่นไปแลกเปลี่ยนได้ทันที

“ตอนไปแอ่วเวียง เตื่อแรก แอบลักไปกริตยางฝิ่น เลยมีเงินไป”

“สมัยปลูกฝิ่นนี้มันวนดี เขาไปปลูกไกลไกล ทหารไปปลูก”

ปัจจุบันชาวละว้าบ้านเฮาะเลิกปลูกฝิ่นแล้ว แต่เมื่อผู้วิจัยถามถึงเรื่องราวในครั้งอดีตเมื่อพูดถึงฝิ่นทุกคนจะมีแววตาสดใส และนึกถึงความสุขสมัยที่ปลูกฝิ่น และทุกรายมีที่ทำกระตือรือร้นจะปลูก แต่ติดที่ผิดกฎหมาย และกลัวจะถูกจับ

เมื่อเลิกปลูกฝิ่นรายได้หลักของชาวละว้ามาจากการทำสวนกะหล่ำปลี หรือปลูกผักขาย ชาวละว้าได้กันพื้นที่ไร่มุมนเวียนแปลงหนึ่งที่อยู่ติดถนนมาเปลี่ยนเป็นสวนกะหล่ำปลี แต่การปลูกกะหล่ำปลีจะมีความเสี่ยงสูง ผลรับน้อยหรือบางครั้งอาจไม่มีเลย เพราะการปลูกกะหล่ำปลีชาวละว้าต้องขายตามราคาของผู้ซื้อ ในรอบปีที่ผู้วิจัยลงไปเก็บข้อมูลภาคสนามนั้นพบว่าราคาของกะหล่ำปลีมีการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่กิโลกรัมละ 80 สตางค์ ไปถึง 18 บาท เฉลี่ยอยู่ที่ กิโลกรัมละ 3 บาท ในช่วงที่กะหล่ำปลีราคา กิโลกรัมละ 18 บาทจะเป็นช่วงหน้าฝนสั้น ๆ พื้นที่อื่นเกิดภาวะน้ำท่วม ในขณะที่หลังฤดูเก็บเกี่ยวจนถึงเดือนกุมภาพันธ์ ราคากะหล่ำปลีตกต่อกิโลกรัมไม่ถึง 1.5

บาท ทำให้ชาวละว้าส่วนใหญ่ต้องทิ้งไปขายไม่ได้ เพราะไม่มีใครรับซื้อ ราคาจะหล้าปลิที่คุ้มทุน จะอยู่ประมาณกิโลกรัมละ 2 บาท

นอกจากรายได้จากการทำสวน รายได้อีกทางหนึ่งของชาวละว้าคือการออกไปรับจ้างในช่วงนอกฤดูการผลิต ถ้าไปทำงานในเชียงใหม่ เช่น ร้านอาหาร หรือร้านเย็บเสื้อผ้าในเชียงใหม่ จะได้รายได้ประมาณเดือนละ 4,000 บาท ในขณะที่งานรับจ้างในเขตอำเภอแม่แจ่มจะได้รายได้วันละประมาณ 150 บาท

อนึ่ง แต่เดิมนั้นชาวละว้าสามารถหารับจ้างทำงานได้ในพื้นที่ตำบล เช่น รับจ้างชาวมังปลูกพืช แต่ปัจจุบันมีแรงงานต่างด้าวเข้ามาทำงานในพื้นที่ ได้รับค่าจ้างราคาถูกกว่าชาวละว้าในพื้นที่ประมาณครึ่งหนึ่ง ทำให้นิยมจ้างแรงงานต่างด้าวทำงานแทน

โดยทั่วไปแล้วรายได้ของชาวละว้าเพียงพอต่อค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในแต่ละเดือน เพราะชาวละว้าก็จะไม่ใช้จ่ายเกินกว่ารายได้ที่มีอยู่ และจริงๆ แล้วชาวละว้าไม่จำเป็นต้องมีค่าใช้จ่ายต่างๆ ในการดำรงชีวิตเลย เพียงแต่ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นนั้นเป็นค่าใช้จ่ายเพื่อความสะดวกสบายและความสุขเล็กๆ น้อยๆ เท่านั้น

ปรากฏการณ์ใหม่ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนภายหลังจากที่ชุมชนเลิกปลูกฝิ่นอย่างเด็ดขาด ประกอบกับรัฐบาลมีมาตรการกระตุ้นการใช้จ่ายภาคประชาชนผ่านการดำเนินงานโครงการกองทุนหมู่บ้าน ชาวละว้าส่วนใหญ่ไม่เคยเป็นหนี้ แต่ทุกคนต้องการเงินกู้ สมาชิกส่วนใหญ่ของกองทุนหมู่บ้านจึงกู้เงินมาเพื่อลงทุนทำสวน ทำให้เป็นหนี้ เพราะเมื่อถึงสิ้นปี ไม่มีสมาชิกรายได้สามารถใช้หนี้เงินกองทุน ทำให้ผู้ที่กู้เงินเป็นหนี้ซึ่งก็จะตกประมาณครอบครัวละ 10,000-20,000 บาท หนี้ครัวเรือนจึงเป็นสัญญาณของการมีวิถีการผลิตเพื่อขายของชาวละว้า และแสดงให้เห็นว่าชาวละว้าถูกดึงเข้าไปสู่โครงสร้างของระบบทุน

“เป็นหนี้หนี้เฮนอนบ่ค่อยหลับ” “สมัยก่อนดีไปอย่าง เดียวนี้สบายอย่างแต่เป็นหนี้” แต่ก่อนเฮาบ่เคยเป็นหนี้ พอมีเงินทักษิณเข้ามา เฮาเลยเป็นหนี้” “ความทุกข์ใจปะเดียว เป็นหนี้ แต่ก่อนจน ถ้ามีข้าวกิน บ่ตกใจ”

1.3 ระบบการผลิต

จากการศึกษาภาคสนามตลอดเวลา 15 เดือน ผู้วิจัยได้ใช้ชีวิตอยู่กับชาวละว้าและศึกษาวงจรชีวิตในหมู่บ้าน จึงได้จัดทำเป็นปฏิทินแสดงวงจรการผลิตของชาวละว้า ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงวงจรการผลิตของชาวละว้า

กิจกรรม	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	หมายเหตุ
	ปีโต๊ะ	ปีติง	ละอา	ปอน	ฟอน	เล	อาเล	ชั้นไต	ชั้นตาย	ปาย	ชอ	กละ	
	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	
ทำไร่ข้าว			ประชุม ใหญ่ เลี้ยงผีไร่ ฟันไร่	เผาไร่ เก็บไร่ (เฮาะไร่)	น้ำไร่ (เอา แรง)			ดูแลหญ้า			เกี่ยว, ตี กินข้าว ใหม่	เปอะ ข้าว เก็บข้าว เข้าเล้า	ทำในไร่หมุนเวียน ทำเป็นครอบครัว
ทำนา							ไถ หว่าน (เอาแรง)					เกี่ยว ข้าว เก็บข้าว	มักจะใช้ยาม่า หญ้า
ข้าวโพด	ขายข้าวโพด								ปลูกข้าวโพด				ทำในไร่ข้าวปีเก่า
ทำสวน			ทำกะหล่ำปลีในที่ ๆ มี Springer			เพาะกล้า กะหล่ำปลี	ปลูกรุ่น 1	ปลูกรุ่น 2		ขายรุ่น 1	ขายรุ่น 2		ทำในไร่ถาวร เฉพาะคนที่มีทุน
ทำงาน	เอาฟืน/จักสาน ซ่อมบ้าน ขึ้นบ้านใหม่-แต่งงาน												
รับจ้าง	ออกไปรับจ้าง								สามารถออกไปรับจ้างเป็นระยะ ๆ (ครั้งละ 7-10 วัน)				ทุกครอบครัว

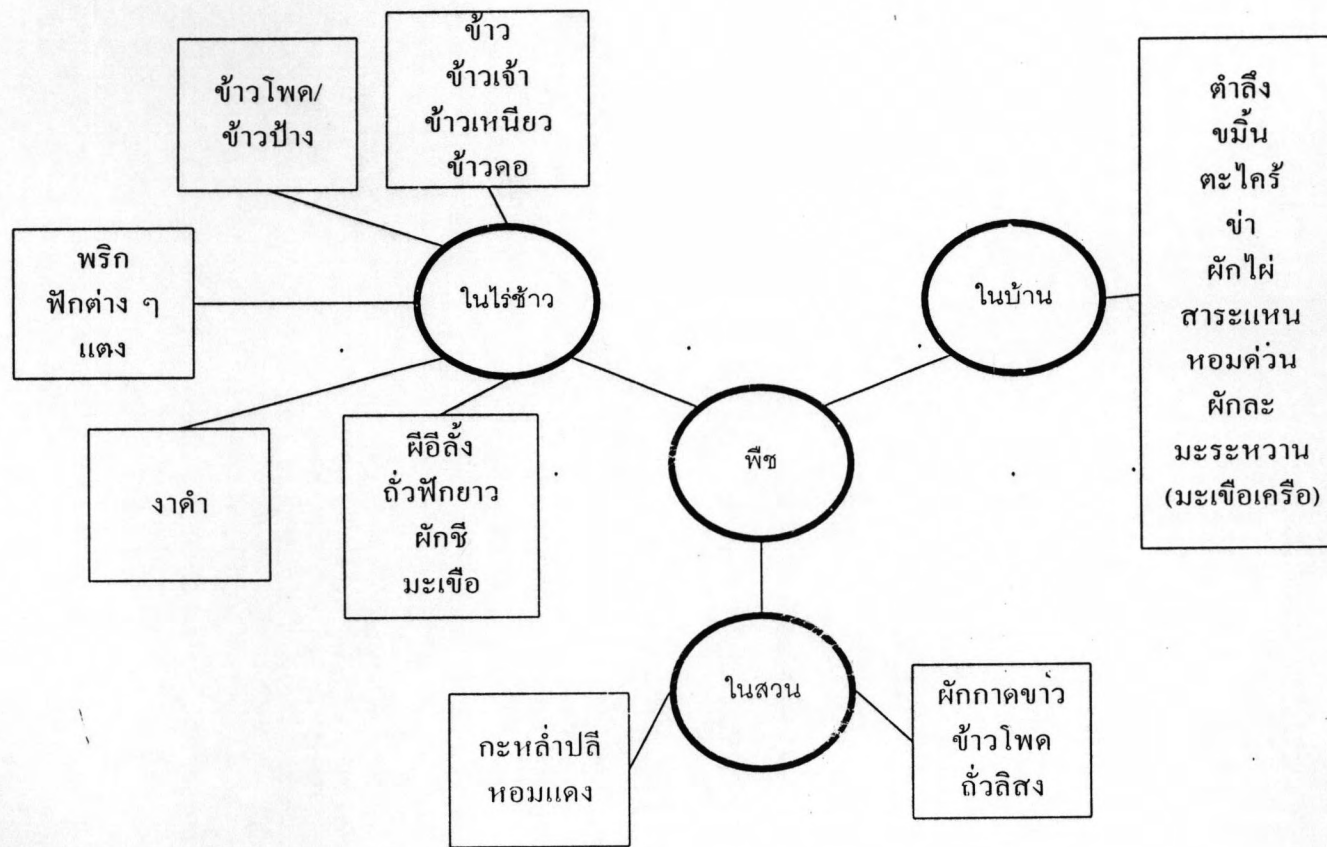
การผลิตที่สำคัญที่สุดของชาวละว้าคือข้าว จากตารางจะเห็นได้ว่าวงจรการผลิตของชาวละว้าในแต่ละปีจะเริ่มต้นในเดือนกุมภาพันธ์ และจะสิ้นสุดประมาณเดือนพฤศจิกายน ในช่วงฤดูการผลิตชาวละว้าจะพักผ่อน เตรียมพื้น ซ่อมแซมบ้าน ทำเครื่องจักสาน หรือออกไปรับจ้าง หรือถ้ามีใครพร้อม ช่วงนี้จะเป็นช่วงขึ้นบ้านใหม่ หรืองานแต่งงาน เพราะเมื่อถึงช่วงฤดูการผลิตชาวละว้าจะต้องดูแลไร่ นาจะไม่มีเวลาทำกิจกรรมต่าง ๆ

ก. ไร่หมุนเวียน: รูปแบบการผลิตหลักของชาวละว้า

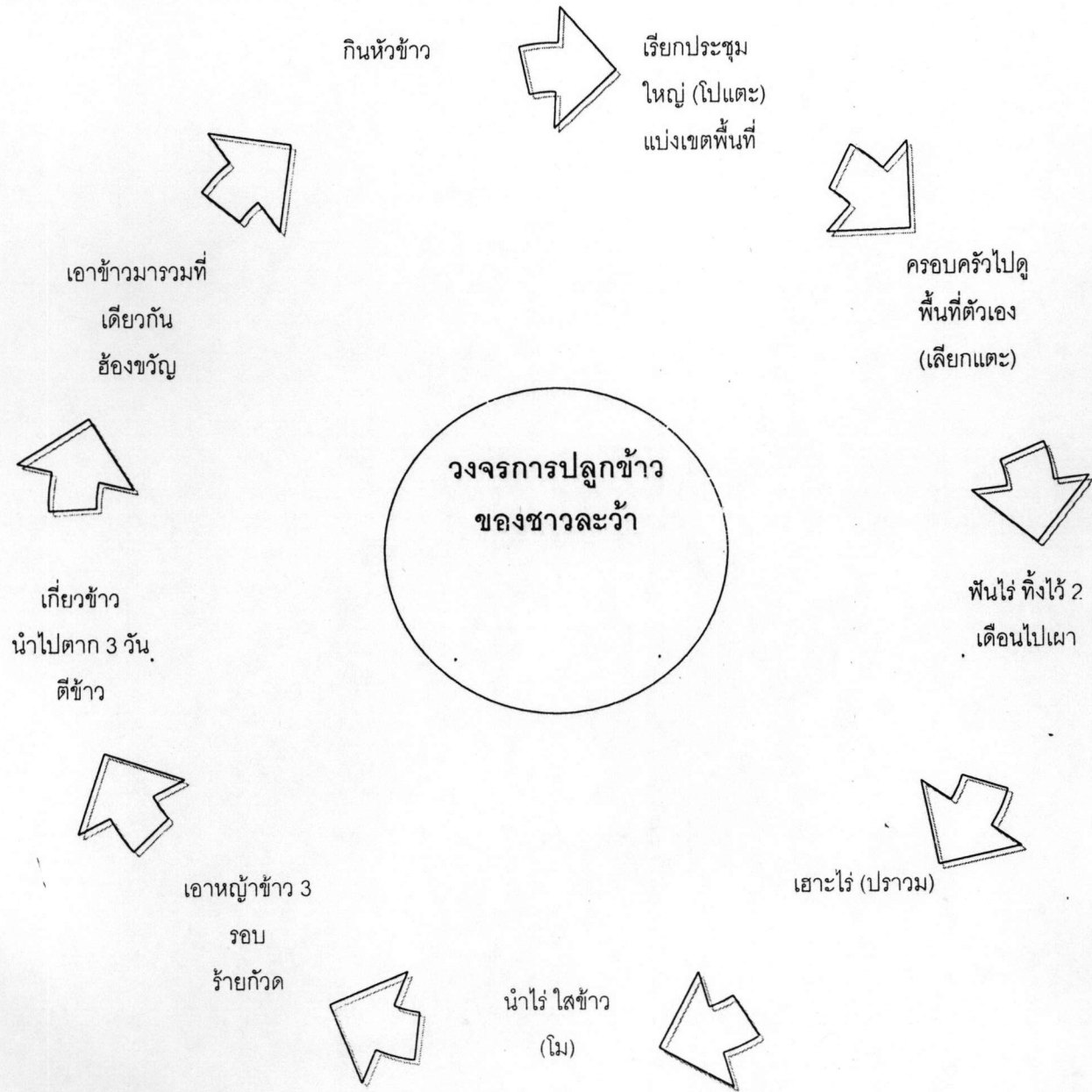
หากจะพูดถึงรูปแบบการผลิตของชาวละว้าจำเป็นจะต้องกล่าวถึงการทำไร่หมุนเวียน แบบพื้นไร่ปลูกพืชระยะสั้น และทิ้งให้ดินฟื้นตัวระยะยาว และจะหมุนเวียนกลับมาใช้พื้นที่เดิมเพาะปลูกอีกประมาณ 6-7 ปีต่อมา ปัจจุบันระยะเวลาหมุนเวียนจะเร็วขึ้น เพราะชาวละว้าเปลี่ยนไร่ส่วนหนึ่งไปทำเป็นสวนเพื่อปลูกผักขาย

การทำไร่หมุนเวียนนั้นเป็นการผลิตเพื่อยังชีพ คือเป็นการผลิตอาหารแบบองค์รวม เพราะในไร่หมุนเวียนนั้นนอกจากจะปลูกข้าวและพริกซึ่งเป็นอาหารหลักของชาวละว้าแล้ว ยังมีการปลูกพืชผักต่าง ๆ ที่ใช้เป็นอาหารด้วย เช่น ผักต่างๆ ข้าวโพด ข้าวป่า ถั่ว ยาสูบ แตง พักทอง มะเขือ ฯลฯ พืชผักที่ใช้เป็นอาหารนั้นนอกจากจะปลูกรวมไว้ในไร่แล้ว ชาวละว้ายังปลูกพืชผักสวนครัวต่างๆไว้ในบริเวณนั้นด้วย เช่น ขมิ้น ตะไคร้ ข่า หอม เป็นต้น

ดังนั้นถ้าจะสรุปพืชพันธุ์ที่ชาวละว้าปลูกกับพื้นที่ที่ใช้ปลูกนั้น จะแยกกันเป็น 2 ส่วนอย่างชัดเจน คือ 1) บริเวณในครัวเรือน และ 2) ภายนอกครัวเรือน ดังที่ผู้วิจัยได้แสดงไว้ในแผนผังข้างล่างนี้

ภาพที่ 3 ผลผลิตของละว้า

ภาพที่ 4 วงจรรการปลูกข้าว

ช่วงนอกฤดูการผลิตข้าวชาวละว้าที่ว่างจากงานในไร่อาจจะไปรับจ้างทำงานในเมือง หรือซ่อมแซมบ้าน ตัดไม้หาฟืนสำหรับใช้ในป่าต่อไป

1.4 ระบบการศึกษา

1.4.1 การเรียนรู้ของท้องถิ่น การศึกษาของท้องถิ่นเป็นการเรียนรู้ที่อยู่กับวิถีชีวิต และการปฏิบัติจริงที่ขึ้นอยู่กับบริบท และสถานการณ์การดำรงชีวิตของชาวละว้า การเรียนรู้ของท้องถิ่นมีลักษณะสำคัญ คือ เป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับชีวิตประจำวันตั้งแต่เรื่อง การทำไร่ข้าว เด็กๆ จะได้รับการถ่ายทอดเรื่องการทำไร่-ทำนาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก เริ่มจากการได้รับอนุญาตให้ไปเที่ยวไร่ กับพ่อแม่เมื่อเด็กเดินไหว ไปที่ไร่เด็กจะไปนั่งเล่น นั่งดูพ่อแม่ทำไร่ จากการทำงานภาคสนามพบว่า เด็ก ๆ มีความสุขและชอบที่จะไปไร่ไปนาไปกับพ่อแม่ และรู้สึกว่ามีคุณค่ากว่าที่จะไปโรงเรียน โดยเฉพาะวันที่ครุมาครั้งวัน การไปใช้ชีวิตอยู่ที่ไร่ได้ทำให้เด็กๆ ได้สังเกตการทำงานของพ่อ-แม่ กลับมาที่บ้านจะนำมาเล่นในอย่างที่ได้อ่าน เช่น ในช่วงปลูกข้าว เด็กๆ ที่ยังทำงานไม่ได้ แต่จะไปเที่ยวเล่นในไร่ กับมาที่บ้าน เด็กๆ จะกลับมาเล่นปลูกข้าวกัน เมื่อเด็กถึงวัยที่สามารถทำงานได้ พ่อ - แม่ จะให้ช่วยทำงานในไร่ เริ่มตั้งแต่งานที่ง่าย ไปจนถึงงานที่ยาก เช่น การปลูกข้าว เด็กๆ จะมีหน้าที่หยอดเมล็ดข้าวลงหลุม ในขณะที่หนุ่ม-สาวมีหน้าที่ขุดดิน เป็นต้น การทำอาหาร การทอผ้า และการต้มเหล้า เป็นกิจกรรมสำคัญสำหรับชาวละว้าจะต้องทำให้เป็น จากการสัมภาษณ์กลุ่ม ผู้หญิงในหมู่บ้านว่าใครสอนให้ทำกับข้าว - ต้มเหล้า สาวๆ จะตอบว่าไม่มีใครสอนหรอก ดูๆ เอาทำเป็น เช่นเดียวกับการประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ เช่น เสื่อ ตระกร้า ไม้กวาด ครกตำข้าว เป็นต้น จะมีการเรียนรู้ดูจากพ่อแม่ และช่วยเป็นลูกมือ

ในส่วนของ การปลูกพืช การขับรถยนต์ รถจักรยานยนต์ การใช้สารเคมี ปุ๋ย หรือการเรียนรู้เทคโนโลยีต่าง ๆ ที่มาจากนอกชุมชนชน ส่วนใหญ่ชาวละว้าจะใช้การเรียนรู้แบบ เรียนรู้จากการปฏิบัติ ชาวไทยภูเขาจะเรียนรู้ทักษะต่าง ๆ ได้รวดเร็ว เช่น การขับรถยนต์ชาวละว้า จะดูคนที่ขับเป็นสัก 2-3 รอบ หลังจากนั้นจะฝึกปฏิบัติจริง ฝึกหัดประมาณ 3-4 วันจะสามารถขับ รถได้ เมื่อชาวไทยภูเขาลงไปทำงานในเมืองส่วนใหญ่จะใช้การดู และทดลองทำเป็นวิธีการเรียนรู้ สำคัญ เช่น การทำอาหารเป็นต้น ผู้วิจัยได้มีโอกาสพูดคุยกับคนที่เคยลงไปเป็นพ่อครัวในเมือง ว่า ฝึกหัดทำอาหารที่ไหน ใครเป็นคนสอน ชาวละว้าตอบว่า "ไม่มีใครสอน ดู ๆ เอาทำเป็น"

การเรียนรู้ด้านจารีตพิธีกรรม (ฮัตฮอย) เป็นการเรียนรู้ที่สำคัญของชาวละว้า เพราะชาวละว้ามีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับการไหว้ผี การเรียนรู้ด้านพิธีกรรมจะเป็นการเรียนรู้แบบ เรียนรู้จากการปฏิบัติ ผู้อาวุโสจะทำหน้าที่เสมือนเป็นครูสอน การเรียนรู้เรื่องพิธีกรรมจะเรียนรู้จาก สถานการณ์จริงของคนในชุมชนเป็นหลัก อย่างไรก็ตามเวลาที่ชาวละว้าได้ใช้เวลาในการไปเที่ยว

เยี่ยมกันนั้น ชาวละว้าจะมีการพูดคุยถึงการดำเนินพิธีกรรมต่าง ๆ ว่าจะต้องทำอะไร อย่างไร ด้วยเช่นกัน

ศิลปะที่ควบคู่กับการดำเนินพิธีกรรมสำคัญของชาวละว้าคือ "การชอ" เป็นพูดขับทำนองด้วยภาษาละว้า ในงานพิธีกรรมต่าง ๆ ชาวละว้าจะขับชอ เช่น การแสดงความเสียใจในงานศพ การกล่าวอวยพรในการแต่งงาน และขึ้นบ้านใหม่ แต่ปัจจุบันกล่าวได้ว่าเพลงชออยู่ในภาวะวิกฤต เพราะคนรุ่นใหม่ ๆ ไม่สามารถขับเพลงชอได้

การเรียนรู้วิชาเฉพาะด้าน ในชุมชนชาวละว้า มีวิชาเฉพาะสำหรับบางคน ในหมู่บ้าน ได้แก่ วิชาการร่ำดาบ การเป็นช่างทำกำไล ช่างตีมีด เป็หมอที่ใช้คาถาอาคมในการรักษา และการเป็นหมอผี ทำหน้าที่ "สปีก" หรือเสี่ยงทายว่าโรคที่เป็นนั้นเกิดจากการทำของผีตนไหน

วิชาการร่ำดาบเป็นศิลปะชั้นสูงของชาวละว้า การร่ำดาบนั้นถึงแม้จะมีพื้นฐานเดียวกัน แต่แต่ละคนจะมีท่า แบบแผนการรำที่ต่างกัน การร่ำดาบจะทำเนื่องในโอกาสสำคัญ เช่น การแต่งงาน การขึ้นบ้านใหม่ คนที่สามารถร่ำดาบได้จะถือว่าเป็นคนที่มีความสามารถมากกว่าคนทั่วไปในชุมชน

วิชาช่าง เป็นวิชาที่เกิดจากทักษะหรือความสามารถเฉพาะบุคคล ไม่ได้มีการถ่ายทอดอย่างเป็นทางการ หรือกล่าวได้ว่าเป็นการศึกษาตามอรรถศาสตร์ของคนในชุมชน วิชาช่างที่สำคัญในชุมชนได้แก่ ช่างไม้ ช่างตีเหล็ก ใครที่มีวิชาช่างจะมีรายได้จากการไปช่วยสร้างบ้าน หรือทำมีด ต่างจากการไปช่วยแรงงาน จะไม่ได้ค่าตอบแทน แต่จะได้รับการเลี้ยงอาหาร การถ่ายทอดวิชาช่างเกิดการความสนใจ คนที่เป็นช่างยินดีจะสอนให้อย่างไม่หวงวิชา และส่วนใหญ่วิธีการเรียนของชาวละว้าคือ จะมาดู แล้วกับไปลองทำ ส่วนใหญ่ถ้าเป็นเชิงทักษะชาวละว้าจะสามารถทำสำหรับใช้เองได้

วิชาช่างที่เป็นศิลปะวัฒนธรรมสำคัญของชาวละว้าอีกอย่างหนึ่ง คือ การทำกำไลแบบละว้า ปัจจุบันในหมู่บ้านเฮาะไม่มีช่างทำกำไลแล้ว ถ้าต้องการจะสั่งทำต้องไปสั่งที่อีกหมู่บ้านหนึ่ง (บ้านแปะ)

วิชาเกี่ยวกับคาถาอาคม ชาวละว้ามีความเชื่อเรื่องคาถาอาคม ความเชื่อเรื่องคาถาอาคมสำหรับชาวละว้าไม่ใช่เรื่องเหลวไหล แต่เป็นเรื่องที่พิสูจน์ได้ในเชิงประจักษ์ เช่น บ้านที่ผู้วิจัยไปพักอาศัยด้วยนั้น พ่อบ้านเคยถูกไฟไหม้ตัว และได้รับการรักษาด้วยการใช้อาคม ไม่นานปรากฏว่าหายดี การใช้คาถาอาคมของชาวละว้ามีทั้งเพื่อการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ และการป้องกันภัยอันตรายต่างๆ

การสปีก เป็นการรักษาพยาบาลที่เป็นไปตามระบบความเชื่อของชาว ละว้า เพราะชาวละว้าเชื่อว่าในโลกมีผี และผีสามารถให้คุณให้โทษกับมนุษย์ได้ ความเจ็บป่วยจะ เกิดจากการกระทำของผีตนใดตนหนึ่งเป็นผู้กระทำ กระบวนการนี้คนดังกล่าวเป็นสิ่งที่ฝังรากลึกในวิถี คิดของชาวละว้า เพราะชาวละว้าที่เปลี่ยนไปนับถือคริสต์ศาสนา เวลาเจ็บป่วยหลายคนยังใช้ วิธีการสปีก เพื่อรักษาโรค การสปีกคือการเสี่ยงทายว่าผีตนใดเป็นผู้ทำให้เราเจ็บป่วย และเรา จะต้องทำพิธีขอขมาต่อผีตนนั้นเพื่อที่จะหายเจ็บป่วย ผู้ที่จะทำหน้าที่สปีกได้จะต้องเป็นหมอผี สามารถติดต่อสื่อสารกับผีได้ ในหมู่บ้านมีคนที่สามารถทำได้ 3 คน คนที่เป็นหมอผี จะเป็นคนที่มี ความสนใจ และเรียนรู้วิชาดังกล่าว อาจจะเรียนในหมู่บ้านหรือเรียนจากภายนอกหมู่บ้านได้

1.4.2 การเรียนรู้ในระบบโรงเรียน โรงเรียนบ้านเฮาะวิทยาคมเปิดสอนในระดับชั้น อนุบาลถึงประถมศึกษาปีที่ 6 มีบุคลากรทางการศึกษาจำนวน 5 คน ได้แก่ ผู้อำนวยการ 1 คน และครู 4 คน ครูทั้งหมดเป็นคนเมืองส่วนใหญ่มีพื้นเพอยู่ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ หรือภาคเหนือ ผู้อำนวยการเป็นคนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยโรงเรียนบ้านเฮาะประสบปัญหาการขาดแคลน ครู โดยเฉพาะครูผู้สอน ทางโรงเรียนได้แก้ไขปัญหานี้เฉพาะหน้าโดยการสอนรวมชั้นในชั้น ป. 3-4 และ ป. 5-6

2. กรณีศึกษาน้ำแม่แฮใต้

บ้านแม่แฮใต้กับบ้านเฮาะมีพื้นฐานวิถีชีวิต และระบบเศรษฐกิจสังคมที่คล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะเรื่องครอบครัว วิถีการผลิต ประกอบกับชาวกะเหรี่ยงและชาวละว้าในพื้นที่ศึกษามี ปฏิสัมพันธ์ข้ามชาติพันธุ์ผ่านการแต่งงาน และการไปมาหาสู่กันทำให้มีการแลกเปลี่ยนทาง วัฒนธรรมกัน และเปลี่ยนแปลงทางชาติพันธุ์ เช่น ชาวกะเหรี่ยงที่แต่งงานกับชาวละว้า จะ กลายเป็นคนละว้า มีวัฒนธรรม นับถือผีของชาวละว้า

การนำเสนอข้อมูลพื้นฐานบ้านแม่แฮใต้ มิได้นำเสนอเกี่ยวกับการทำไร่หมุนเวียนของชาว กะเหรี่ยง เนื่องจากมีแบบแผนเดียวกันกับของชาวละว้า นอกจากนั้นวิถีการดำรงชีวิตโดยเฉพาะ การใช้ที่ดิน การสร้างครอบครัวของชาวละว้ากับชาวกะเหรี่ยงเป็นระบบเดียวกัน การนำเสนอ ข้อมูลพื้นฐานจึงจะนำเสนอเฉพาะส่วนที่แตกต่างกันเท่านั้น

บ้านแม่แฮใต้ (บ้านแม่แฮคี ในภาษากะเหรี่ยง) ตั้งอยู่ในเขตตำบลปางหินฝน อำเภอแม่ แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ มีประชากรรวม 740 คน เป็นชาย 352 คน เป็นหญิง 388 คน (สำรวจเมื่อ กุมภาพันธ์ 2549) ทั้งหมู่บ้านมีประชากรรวม 113 ครัวเรือน แบ่งเป็น 3 หย่อมบ้าน ประชากร

ทั้งหมดเป็นชาวกะเหรี่ยง เรียกตนเองว่าคนปกากะญอ คนในพื้นที่บริเวณนั้นเรียกพวกเขาว่า คนยาง ทุกคำเรียกมีความหมายเดียวกัน

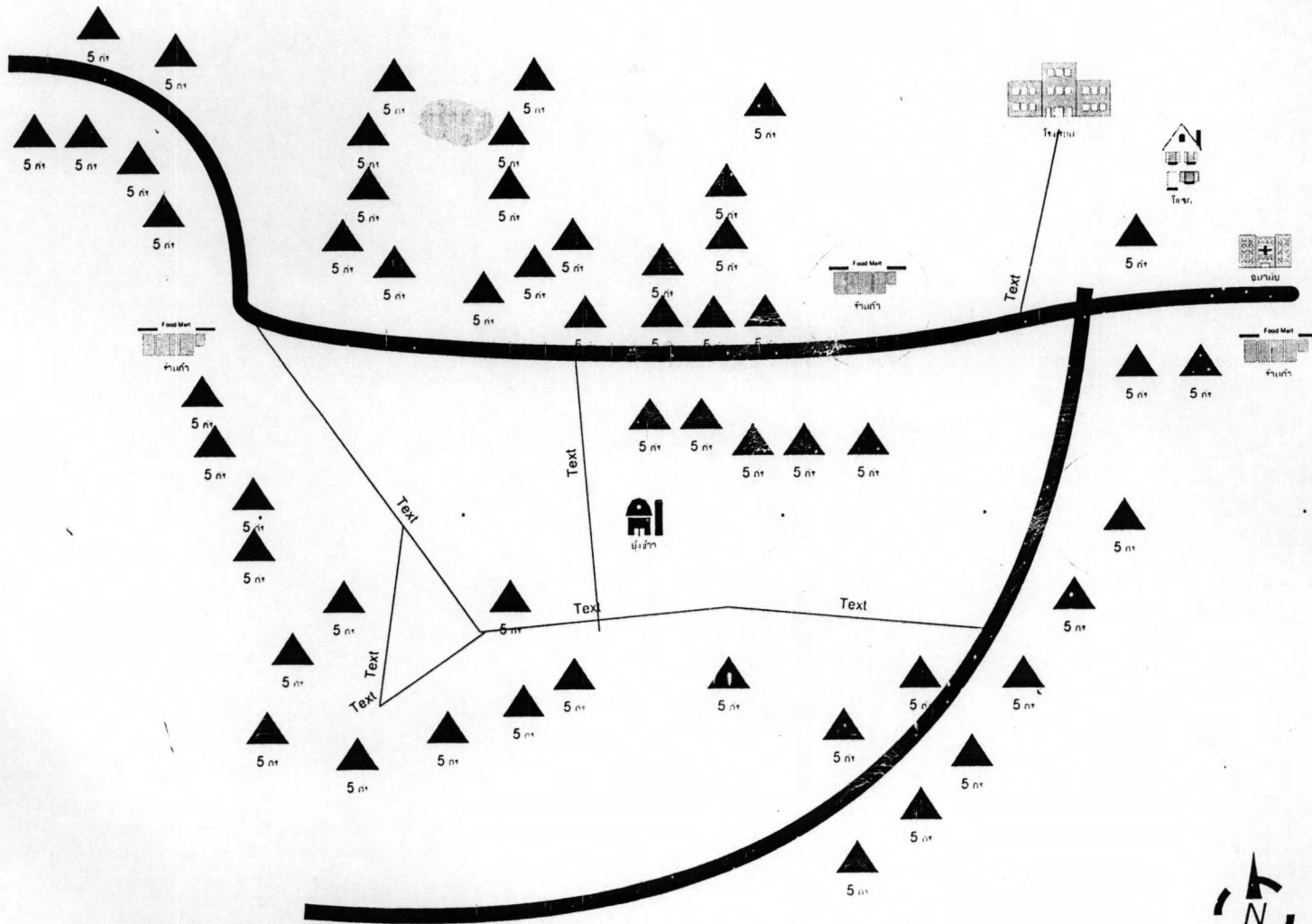
อาชีพหลักของคนในหมู่บ้านคือการเพาะปลูก คนบ้านแม่แฮได้ทำไร่ข้าวแบบไร่หมุนเวียน และปลูกพืชผักที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในไร่ข้าวด้วย นอกจากนี้ไร่ข้าวมีการทำสวนกาแฟบ้าง มี การทำงานรับจ้างคือเข้าไปทำงานในเมืองเป็นหลัก

ในหมู่บ้านยังไม่มีไฟฟ้า แต่มีแผงโซลาร์เซลล์ น้ำที่ใช้เป็นประปาภูเขา ถนนเข้าหมู่บ้านเป็น ถนนลาดยาง แต่ถนนในหมู่บ้านเป็นถนนลูกรังและถนนคอนกรีต การคมนาคมด้วยรถยนต์และ รถจักรยานยนต์สะดวกในทุกฤดูกาล

ทั้งหมู่บ้านมีรถยนต์ 8 คัน รถจักรยานยนต์ไม่ต่ำกว่า 50 คัน ทุกหลังคาเรือนต้องทำนา ใน หมู่บ้านมีรถไถนา 10 คัน แม้ไม่มีไฟฟ้าใช้สะดวกนัก แต่มีโทรทัศน์ในหมู่บ้าน 11 เครื่อง เครื่องเล่น วีซีดี 11 เครื่องเช่นกัน ส่วนโทรศัพท์เคลื่อนที่มีเพียงไม่กี่เครื่อง เนื่องจากไม่มีสัญญาณ หาก ต้องการใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ก็ต้องไปหาจุดที่มีสัญญาณโทรศัพท์ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 5 กิโลเมตร

การเดินทางเข้าไปยังอำเภอแม่แจ่ม ชาวกะเหรี่ยงจะเดินทางด้วยรถยนต์และ รถจักรยานยนต์ ไม่มีรถโดยสาร การติดต่อสื่อสารโดยทั่วไปใช้โทรศัพท์สาธารณะในหมู่บ้าน มีบุรุษ ไปรษณีย์มาส่งจดหมายถึงหมู่บ้าน แต่หากเป็นการซื้อของใช้ ของที่จำเป็นต่างๆ ต้องเดินทางไปซื้อ จากในตัวเมือง การเดินทางออกไปนอกหมู่บ้านนอกเหนือจากนี้คือการไปเรียนหนังสือ ไปรับจ้าง ในที่ต่างๆ หรือไปติดต่องานที่ที่ว่าการอำเภอ มีทั้งใช้รถส่วนตัวและใช้รถคนอื่น

การติดต่อสื่อสารภายในหมู่บ้าน ชาวกะเหรี่ยงจะใช้หอกระจายข่าว ใช้การบอกผ่านการ ประชุม เช่น การประชุมผู้ใหญ่บ้านในแต่ละเดือน ประชุม อบต. หรือประชุมเกี่ยวกับการพัฒนา ต่างๆ หรือติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลด้วยตนเอง หากต้องการติดต่อกับหมู่บ้านอื่นใช้เอกสารหรือ ฝากคนไปบอกต่อกันไป ส่วนการติดต่อกับคนในอำเภอแม่แจ่ม หรืออำเภออื่นๆ หรือจังหวัด เชียงใหม่ มีอยู่บ่อยครั้ง จะผ่านผู้ใหญ่บ้าน อบต. หรือข้าราชการ โดยใช้ภาษาไทยกลางและภาษา เมือง (คำเมือง)

ภาพที่ 5 แสดงบ้านแม่แฮใต้

2.1 ลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของชาวกะเหรี่ยงบ้านแม่แฮใต้

2.1.1 ระบบความสัมพันธ์ภายในชุมชน รูปแบบครอบครัวปกติของคนบ้านแม่แฮใต้จะอยู่รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ และเริ่มแยกครอบครัวเมื่อมีสมาชิกเพิ่มขึ้น ได้แก่ เมื่อเวลาที่ลูกแต่งงาน ชาวกะเหรี่ยงฝ่ายชายจะย้ายเข้าไปอยู่กับฝ่ายหญิง และเมื่อเกิดเป็นครอบครัวย่อยเพิ่มขึ้น มีสมาชิกมากขึ้นจะแยกบ้านใหม่ออกไปเรื่อยๆ จนถึงลูกคนสุดท้าย จะต้องอยู่ดูแลพ่อแม่และได้รับมรดกบ้าน

การจัดการภายในครัวเรือนส่วนใหญ่ให้พ่อบ้านเป็นผู้นำ เมื่อเกิดปัญหาขึ้นกับสมาชิกในครอบครัว ไม่ว่าจะจากนอกหรือในครอบครัว จะต้องปรึกษากันในครอบครัวก่อน ถ้าตกลงกันไม่ได้จึงไปปรึกษาผู้นำหมู่บ้านต่อไป

บทบาทชาย หญิง มีการแบ่งหน้าที่กันคือ ฝ่ายชายเป็นผู้ออกไปหาอาหาร เช่น ผัก ผลไม้ เนื้อสัตว์ คือของอะไรตามที่กินได้ เนื่องจากไม่มีตลาดสด ส่วนผู้หญิงจะรับหน้าที่เกี่ยวกับงานในบ้าน เช่น ทำอาหาร เลี้ยงไก่ เลี้ยงเป็ด เลี้ยงหมู หรือทำงานปลักย่อยอื่นๆ แต่ถ้าผู้ชายออกไปทำงานประจำทุกวัน ฝ่ายหญิงจะเป็นผู้ไปเก็บหาอาหาร ลักษณะเช่นนี้พบในบ้านแม่แฮใต้ แต่ส่วนงานในไร่ งานสวนนั้น จะต้องช่วยกันทำทุกคน

การสร้างครอบครัวเริ่มต้นตั้งแต่กระบวนการจีบหรือเกี่ยวพาราตี ในปัจจุบันหนุ่มสาวจะคบกันในลักษณะเพื่อน ไปมาหาสู่กันที่บ้าน พูดคุยกันจนกว่าจะเข้าใจกันและกัน ก่อนจะตกลงแต่งงานกัน แต่การแต่งงานที่พ่อแม่บังคับยังมีอยู่บ้าง กระบวนการจีบกันของหนุ่มสาว ใช้วิธี "ไปแฉ่вокกลางคืน" เหมือนคนละว่า บางคนใช้เวลาเป็นหลายเดือน บางคนจีบกันเป็นปี ส่วนพิธีแต่งงานนั้น ชาวบ้านแม่แฮใต้นับถือศาสนาคริสต์ จึงทำพิธีในโบสถ์ มีศาสนาจารย์เป็นผู้ประกอบพิธีให้จารีตสำคัญของหมู่บ้านเกี่ยวกับการแต่งงานคือ หนุ่มสาวไม่ควรจะมีความสัมพันธ์กันก่อนแต่งงาน เพราะชาวกะเหรี่ยงถือว่าเป็นผลไม่ดีต่อประเพณีหมู่บ้าน

ระบบความสัมพันธ์อื่นๆ โดยทั่วไปเช่น การทะเลาะเบาะแว้งหรือความขัดแย้งในหมู่บ้าน ชาวบ้านแม่แฮใต้เมื่อเกิดความขัดแย้งกัน "คนไม่ทะเลาะ ไม่พอใจเฉยไป เตี่ยวหาย ถ้าฝัวเมียทะเลาะกัน คนอื่นไม่ยุ่ง" กล่าวคือ มักจะหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง และมักไม่มีความรุนแรงเกิดขึ้นในหมู่บ้านมากนัก

การช่วยเหลือ พึ่งพาอาศัยในด้านการทำมาหากินได้แก่ การปลุกข้าว ชาวกะเหรี่ยงจะถือว่าเป็นเรื่องต้องช่วยกัน ไม่ต้องจ้าง ใครเสร็จก่อนไปช่วย เป็นการ "เอาแรง" ลักษณะเดียวกับภาคกลาง แต่ถ้าเป็นงานส่วนตัวเช่น การปลุกกะหล่ำต้องจ้างแรงงาน แรงงานคือคนในหมู่บ้านเดียวกันนั่นเอง ค่าแรงจะได้น้อยกว่าการลงไปรับจ้างในเมือง

2.1.2 การปกครอง และผู้นำในชุมชน คนในชุมชน หรือในหมู่บ้านจะนับถือผู้ใหญ่มากที่สุด ผู้ใหญ่จะเป็นผู้ตัดสินคดีความขัดแย้งต่างๆ ส่วนผู้นำศาสนานั้น ความนับถือจะขึ้นอยู่กับความศรัทธาในศาสนาของแต่ละคน ส่วน อบต. จะเป็นผู้ที่คนในหมู่บ้านไปติดต่อเรื่องโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ หรือปัญหาที่เกี่ยวกับการอยู่การกิน นอกจากนี้จะมีผู้นำไม่เป็นทางการ ได้แก่ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน เช่น กรณีบ้านของผู้ให้ข้อมูล อายุ 82 ปี ได้รับความนับถือจากคนในหมู่บ้านมาก รวมทั้งคนในบริเวณลุ่มน้ำแถบนั้นทั้งหมด เป็นผู้มีความรู้ในวัฒนธรรมกะเหรี่ยงดี จึงมีนักวิชาการและผู้สนใจวัฒนธรรมกะเหรี่ยงเข้าไปเยี่ยมเยียนและขอความรู้อยู่เสมอ ในอดีตเคยเป็นผู้นำหมู่บ้าน และเข้าร่วมเป็นผู้นำคอมมิวนิสต์ เป็นผู้นำเรื่องต่างๆของหมู่บ้านมาตลอดชีวิต ปัจจุบันไม่ได้มีตำแหน่งใดๆเนื่องจากอายุมากแล้ว แต่นับเป็นหัวหน้าหมู่บ้าน คือเป็นบ้านแรกที่จะต้องปลูกข้าวของหมู่บ้านแม่แฮได้ เพราะเชื่อว่าถ้าบ้านนี้ปลูกข้าวเป็นบ้านแรก ข้าวของบ้านอื่นๆในหมู่บ้านจะเจริญงอกงามดี ในชุมชนบ้านแม่แฮได้ถือว่าเป็นญาติกันหมด เพราะมีการแต่งงานเกี่ยวดองกันไปนับได้ทุกครัวเรือน

2.1.3 เครือข่ายทางสังคม ระบบสังคมในหมู่บ้าน ประกอบด้วย ครอบครัว เครือญาติ และเพื่อนอาจเป็นทั้งญาติ และเพื่อนที่เรียนหนังสือมาด้วยกัน ถ้านับตระกูลทั้งหมดในบ้านแม่แฮได้ชาวกะเหรี่ยงมีสองความเห็นคือ ความเห็นหนึ่งว่าน่าจะมีตระกูลเดียว เพราะเป็นญาติเกี่ยวดองกันทางใดทางหนึ่งทั้งหมู่บ้าน แต่ถ้าจะนับเครือญาติ-ตระกูล ผู้ให้ข้อมูลมีอีกความเห็นหนึ่งว่ามีหลายตระกูล แต่ในสมัยก่อนชาวกะเหรี่ยงไม่มีตระกูล ชาวกะเหรี่ยงในบ้านแม่แฮได้เป็นญาติกับชาวกะเหรี่ยงในบ้านเฮาะ บ้านแปะ แม่แจ่ม ฯลฯ เช่นกรณีบ้านเฮาะมีชาวกะเหรี่ยงและชาวลัวะอยู่รวมกัน แม้จะมีชาวกะเหรี่ยงไม่กี่หลังคาเรือน มีครอบครัวที่ชาวกะเหรี่ยงกับชาวลัวะแต่งงานกันหลายครัวเรือน คนเหล่านี้จะพูดทั้งภาษาละว้า ภาษากะเหรี่ยง ภาษาเมือง ภาษาไทยกลาง คนบ้านแม่แฮได้มีการแต่งงานกับคนนอกหมู่บ้านมาก ผู้ชายแต่งงานแล้วไปอยู่บ้านภรรยา เช่น บ้านของผู้ให้ข้อมูลมีลูกชายที่แต่งงานออกไปอยู่บ้านหนองม่วง บ้านแม่ปาน อ.แม่ลาน้อย บ้านเซโดชา อ.แม่แจ่ม รวม 3 คน มีลูกเขยที่แต่งงานกับลูกสาวคนเล็กเข้ามาอยู่ด้วยกัน 1 คน

กิจกรรมต่างๆ หรือวันสำคัญที่คนจะมาพบปะกันในหมู่บ้าน ได้แก่ งานวันคริสต์มาส หรือการพัฒนาประจำเดือน งานเหล่านี้จะมีเหมือนกันทุกหมู่บ้าน ทุกคนในหมู่บ้านจะต้องมีส่วนร่วมช่วยกันด้วย ถ้าเป็นกิจกรรมอื่นที่แต่ละคนในหมู่บ้านต้องช่วยเหลือกัน จะได้แก่การช่วยเหลือผู้ที่ยากไร้กว่าตนเอง คนเจ็บไข้ที่ไม่สามารถไปทำงานได้ คนบ้านอื่นต้องไปช่วยกันทำให้งานพิธีเช่นการแต่งงานต้องมาช่วยกันทั้งหมู่บ้านเช่นกัน เช่น การจัดสถานที่ ทำอาหาร และอื่นๆ

ความสัมพันธ์กับคนนอกหมู่บ้าน เฉพาะกับข้าราชการได้แก่ เจ้าหน้าที่ป่าไม้ เข้ามาขอที่ดินจากชาวบ้านเพื่อทำเป็นอุทยานแห่งชาติ แต่ชาวบ้านแม่แฮได้มีความเห็นร่วมกันว่าไม่ให้ที่ดิน ดังนั้นความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้นับว่าไม่ราบรื่น ความสัมพันธ์อื่นๆกับคนจากนอกหมู่บ้านได้แก่ความสัมพันธ์ผ่านทางโรงเรียน ไม่มีการติดต่อกับพ่อค้า พ่อเลี้ยงในเมือง ส่วนความสัมพันธ์กับคนในหมู่บ้านอื่นเป็นการไปร่วมงานคริสต์มาสหรือไปงานแต่งงาน งานศพ ญาติพี่น้อง หมู่บ้านชาวไทยภูเขาอื่นๆ รับระบบอุปถัมภ์ของคนพื้นราบมาปรับใช้เพื่อการอยู่ร่วมกับสังคมเมือง ได้แก่ การมีพ่อเลี้ยงเป็นคนพื้นราบให้การอุปถัมภ์ในด้านต่างๆ เป็นต้นว่าด้านการเงิน บ้านแม่แฮได้ไม่มีสมาชิกที่มีพ่อเลี้ยงอุปถัมภ์ หากมีคนเจ็บป่วย เกิดอุบัติเหตุ หรือมีเหตุใดๆ ถ้าต้องการเงินขอจากญาติๆ ได้

คนในบ้านแม่แฮได้ให้ความสำคัญกับการศึกษา และนิยมส่งลูกลงไปเรียนในเมืองมาก เข้าไปเรียนระดับม.6 บ้าง ม.3 บ้าง แต่ในหมู่บ้านยังไม่มีใครจบการศึกษาถึงระดับปริญญาตรี มีนักศึกษากำลังเรียนอยู่บ้าง แต่การศึกษาของลูกหลานเป็นเรื่องที่ใช้ค่าใช้จ่ายสูงมาก เป็นไปได้ยากสำหรับชาวกะเหรี่ยงธรรมดาที่จะส่งให้ลูกหลานเรียนระดับอุดมศึกษา นักศึกษาที่กำลังศึกษาระดับปริญญาตรีในสถาบันราชภัฏเชียงใหม่เป็นลูกของครูเป็นคนบ้านแม่แฮได้ สอนที่โรงเรียนบ้านแม่แฮ ครูได้รับเงินเดือน จึงมีความสามารถในการส่งลูกเรียนในเมืองได้มากกว่าคนทั่วไป ปัจจุบันมีนักศึกษาเรียนอยู่ในเชียงใหม่ไม่ต่ำกว่าสิบคน ใช้ระบบการทำงานส่งน้องเรียน คือพี่และน้องอยู่ด้วยกัน พี่มักเสียสละทำงานส่งให้น้องเรียน ในหมู่บ้านมีการศึกษาอีกระบบหนึ่งเรียกผู้เรียนว่า "เด็กกระวีศึกษา" หมายถึง เด็กที่เรียนพระคัมภีร์ เรียนภาษาปกากะญอ ตัวหนังสือปกากะญอที่โบสถ์

ชาวบ้านแม่แฮได้ที่ลงไปทำงานในตัวเมืองเชียงใหม่ มักทำงานประเภทรับจ้าง ได้แก่ ช่วยขายของ เย็บผ้า คนเหล่านี้ไปทำงานแล้วกลับมาบ้านบ่อยๆ บางคนอยู่ในเมืองเป็นเวลาหลายปี หรือแต่งงานไปกับคนพื้นราบเมื่อมีลูกกลับมาเยี่ยมบ้านและครอบครัว เช่น ครอบครัวหนึ่งช่วงปิดเทอมภรรยาพาสามีเป็นคนกรุงเทพฯ ปัจจุบันอาศัยอยู่เขตพระโขนง มาเยี่ยมบ้านพร้อมลูกเล็กๆ

2.2 ระบบเศรษฐกิจ

เนื่องจากอาชีพหลักของคนในหมู่บ้านได้แก่การเกษตรกรรม มีการปลูกข้าวเป็นศูนย์กลาง รายได้หลักของครอบครัวมาจากการขายข้าว ถ้าขายข้าวจึงจะส่งลูกเรียนได้ แต่ชาวบ้านมักมีคนไปทำงานรับจ้างจะทำให้ได้เงินมาใช้จ่ายในครอบครัว เงินที่ได้จากการขายข้าวจะเป็นเงินก้อนใหญ่กว่า ชาวกะเหรี่ยงนิยมปลูกกะหล่ำปลีเนื่องจากเมื่อถึงฤดูกาลที่กะหล่ำปลีมีราคาสูง อาจ

ได้เงินหลายหมื่นหรือหลายแสนบาท แต่โดยทั่วไปเมื่อมีการปลูกกะหล่ำปลีกันทั่วไปกลับปรากฏว่าพืชชนิดนี้ให้รายได้ไม่ดี บางครั้งไม่มีรายได้เลย

นับเป็นข้อดีที่วิถีการดำรงชีวิตใช้เงินในการซื้ออาหารไม่มากนัก ได้แก่ข้าวปลูกกินเอง ถ้าปลูกได้ไม่พอกินซื้อจากญาติในราคาถึงละ 60 บาทไม่จำเป็นต้องซื้อทุกปี กับข้าวส่วนใหญ่หากินเอง เช่น ในครอบครัวที่เก็บข้อมูลมีการหาอาหารด้วยการออกไปหาผัก หาปลา แต่ถ้าจะมีซื้อบ้างซื้ออาหารจำพวกผักกาด เนื้อหมู ไข่ เดือนละ 2-3 ครั้ง ครั้งละประมาณ 50-60 บาท การไปหาปลาเก็บผักนับเป็นเรื่องสนุกสนานอย่างหนึ่ง ชาวบ้านนิยมไปหาปลาที่ห้วยแม่ตูม ใช้เวลาเดิน 2 ชั่วโมงจากหมู่บ้าน ส่วนมากผู้หญิงไปหาปลาหาของกิน ถ้ามีการต่อแพผู้ชายจะเป็นคนต่อ แต่ถ้ามีรถมาขายถึงบ้านก็ซื้อ เพราะชาวกะเหรี่ยงบอกว่า “ง่ายดี”

ค่าใช้จ่ายอื่นๆ ได้แก่ เสื้อผ้า การรักษาพยาบาล การเดินทาง ส่วนเสื้อผ้านั้นชาวบ้านแม่แฮใต้ได้รับบริจาคเสื้อผ้ามาเป็นส่วนมาก มีความจำเป็นต้องซื้อเสื้อผ้ามาใช้น้อย แต่เมื่อต้องการเสื้อผ้าชาวกะเหรี่ยงจะลงไปซื้อที่ตลาดในอำเภอแม่แจ่ม ส่วนใหญ่ซื้อเสื้อผาราคาตัวละ 60 – 190 บาท หรือไม่ซื้อเกิน 300 บาท สำหรับชุดกะเหรี่ยงแต่ละบ้านแม่บ้านจะทอผ้าตัดเย็บชุดเอง มีชายบ้างถ้ามีคนนอกหมู่บ้านไปถามหาซื้อ แต่ไม่ได้ทอผ้าเพื่อขายมากนัก

หากป่วยใช้คนบ้านแม่แฮใต้ไปรับการรักษาได้ที่อนามัยแม่แฮใต้ โดยไม่ต้องเสียเงินค่ารักษา แต่ถ้าไปโรงพยาบาลอาจต้องเสียเงินครั้งละ 30-50 บาท ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับบ้าน จะเสียเงินเฉพาะเมื่อสร้างบ้านใหม่ หลังละ 20,000 – 30,000 บาท รายจ่ายอื่นๆนอกเหนือจากนี้อาจจะเป็นการไปเที่ยวเมื่อมีงานต่างๆ ใช้จ่ายครั้งละประมาณ 500 บาท แต่ในปัจจุบัน มีปัจจัยสำคัญเพิ่มรายจ่ายให้แก่ครอบครัวคือ แต่ละบ้านมีรถจักรยานยนต์จะต้องเสียค่าน้ำมันไม่ต่ำกว่าบ้านละ 500 บาทในแต่ละเดือน ชาวกะเหรี่ยงประมาณว่า “มอเตอร์ไซค์มีประมาณ 30 คันได้ เกือบทุกบ้าน ถ้าไปทำงานในเมืองซื้อได้ วิถีชีวิตนิยม ชอบดูหนัง” ค่าใช้จ่ายที่เคยมีเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมต่างๆลดลง เนื่องจากประเพณีที่ไม่ใช่ประเพณีตามคำสอนในศาสนาคริสต์หรือการไหว้ผีต่างๆไม่มีแล้ว ทำให้เสียค่าใช้จ่ายด้านสังคมและวัฒนธรรมน้อยลงไปมาก

2.3 การใช้ที่ดินบ้านแม่แฮใต้

กรรมสิทธิ์ในที่ดินนั้นไม่ถือว่ามีที่ดินสำหรับทำไร่บริเวณใดเป็นของใครโดยเฉพาะรูปแบบการถือครองที่ดินในบ้านแม่แฮใต้คือแต่ละบ้านจะมีที่ดิน 6 แปลง เนื่องจากระบบการทำเกษตรเป็นไร่หมุนเวียนรอบ 6 ปี ส่วนที่เป็นไร่ถาวรจะทำสวน จำนวนที่ดินแต่ละบ้านจะไม่เท่ากัน นอกจากการทำไร่ ทำสวน แล้วยังมีที่นา แต่ละบ้านจะมีที่นามาแต่เดิม ปัจจุบันนี้ชาวกะเหรี่ยงบอก

ว่าหาที่ดินทำกินยาก ถ้าพ่อแม่ไม่มีไว้ให้จะไม่มีการทำกิน ชาวบ้านแม่แฮได้จะไม่ขายที่นา แต่มีเพียง 13 บ้านในหมู่บ้านเท่านั้นที่มีที่นา และไม่มีเอกสารสิทธิ์ด้วย

การใช้ที่ดินของชุมชนที่สำคัญอีกประเภทหนึ่งคือป่า ป่าแบ่งเป็นหลายชนิด ได้แก่

- ป่าอนุรักษ์ เป็นป่าประเภทห้ามตัดไม้
- ป่าใช้สอย ตัดไม้ได้ และ
- ป่าช้า

เนื่องจากจำนวนต้นไม้ลดลง และการควบคุมเข้มงวด ชาวกระเหรี่ยงตัดไม้ตามใจชอบไม่ได้เหมือนสมัยก่อน การทำกิจกรรมที่ต้องใช้ไม้จำนวนมาก เช่น ถ้าหาไม้สร้างบ้านต้องไปขออนุญาต แล้วซื้อไม้ที่บ้านเฮาะ

ที่ดินอื่นนอกจากที่นาได้แก่ที่ไร่ที่ห้ามขาย เนื่องจากถ้าขายไปจะไม่มีที่ทำกินอีกแล้ว แต่ละครบครัวต้องมีที่ไร่เก็บไว้แบ่งให้ลูกต่อไป ชาวบ้านแม่แฮได้เห็นประสบการณ์ของชาวบ้านเฮาะที่ถูกโกงที่ดินไปแล้ว ในบ้านแม่แฮได้จึงไม่แบ่งที่ดินให้ใครเช่าปลูก โดยเฉพาะไม่ให้คนม้งเช่าเหมือนบ้านอื่นๆ สำหรับเรื่องการถือครองที่ดินนั้น ชาวกระเหรี่ยงมีความเห็นว่าคนในหมู่บ้านมีที่พอใช้สอยแล้ว กรณีที่เกิดความขัดแย้งเรื่องที่ดินค่อนข้างมากคือกรณีเจ้าหน้าที่ป่าไม้เคยมาขอที่ดินของหมู่บ้านเพื่อทำเป็นอุทยานแห่งชาติ แต่ชาวบ้านแม่แฮได้ตัดสินใจร่วมกันว่าไม่ให้ การรักษาดินไม้และป่าไม้ของชาวกระเหรี่ยงนับว่ามีชื่อเสียง มีวัฒนธรรมดั้งเดิมสัมพันธ์กับการรักษาป่าหลายอย่างที่เห็นได้ชัด เช่น ตะปละ – หรือการผูกสายสะดือ กำหนดให้ต้องไปผูกกับต้นไม้ใหญ่ เช่น ต้นไทร แต่ปัจจุบันผู้หญิงกระเหรี่ยงเองพอใจจะไปคลอดโรงพยาบาลมากกว่าที่บ้าน การผูกสายสะดือกับต้นไม้มีน้อยลงมาก การผูกสายสะดือนี้ทำให้เกิดสัมพันธ์ระหว่างต้นไม้กับคน เป็นเจ้าของสายสะดือด้วย

หน่วยการผลิต: การทำงานในที่ดินทำกินประเภทต่างๆ จะใช้คนที่บ้านเป็นแรงงานหลัก ที่นอกเหนือไปจากนั้นมีญาติๆ มาช่วยได้บ้าง ถ้าจะจ้างแรงงานจะเสียค่าจ้างวันละ 60 บาท อาจเป็นแรงงานรับจ้างในบ้านแม่แฮได้เองหรือบ้านพะดอป่า โดยทุนในการผลิต จะเป็นทุนของตัวเอง ชาวกระเหรี่ยงไม่กู้เงิน เงินทุนในการผลิตนั้นมักจะมีพอเพียงพออยู่แล้ว ไม่มีการรับจ้างผลิต และไม่มีการเช่าที่ดินเพื่อทำการผลิตเพิ่มเติม

วงจรการผลิต

ตารางที่ 2 วงจรการเพาะปลูกและประกอบอาชีพ

กิจกรรม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ทำไร่ข้าว				ปลูกข้าวไร่								
ทำนา						ทำนา						
ข้าวโพด				ปลูกข้าวโพดที่ไร่								
ทำสวน					ปลูกกะหล่ำปลี หอม ข้าวโพด ทำสวนผักต่างๆ							
ทำงาน	นอกเหนือจากงานหลักคือทำไร่ นา สวนแล้ว เวลาที่เหลือแล้วแต่แต่ละคนจะทำ											
รับจ้าง	การรับจ้างภายในหมู่บ้านมีเป็นช่วงไม่จำกัดเวลา แต่ส่วนมากคนที่เข้าไปรับจ้างในเมืองจะเข้าไปทำงานเป็นปี กลับบ้านเป็นครั้งคราว											

ตารางที่ 3 การเพาะปลูกของชาวบ้าน

ชนิด	จำนวนพื้นที่	ผลผลิตที่ได้	ค่าใช้จ่าย/ไร่	รายได้
ข้าวไร่	ประมาณ 5 ไร่/ ปี	แต่ละบ้านไม่เท่ากัน ประมาณได้ว่า 100 - 200 ตังต่อรอบการผลิต	ยาฆ่าหญ้า ถุงละ 120 บาท ใช้ 1 - 2 ถุงใหญ่ (12 ซองเล็ก)	ไม่มีกำไร ทำกินไปปี ต่อปี
ข้าวโพด	ประมาณ 10 กว่าไร่	ขายเป็นฝัก ตากแห้ง	ใส่ปุ๋ย กระจอบละ 500 บาท	กิโลกรัมละ 2 - 3 บาท
พริก	ไม่แน่นอน	พริกสด	-	พริกแห้ง กิโลกรัมละ 90 บาท
กะหล่ำปลี	ไม่แน่นอน	กะหล่ำปลี	ใส่ปุ๋ย, ยาฆ่าหญ้า ยา ฆ่าแมลง	ไม่แน่นอน
ถั่วดิน	ไม่แน่นอน	เมล็ดถั่วดิน	-	กก. ละ 60 บาท

2.4 ระบบความเชื่อและค่านิยมของชาวกะเหรี่ยง

ค่านิยมสำคัญของคนในหมู่บ้านในปัจจุบันยึดตามพระคัมภีร์เป็นหลัก ในสมัยก่อน
สิ่งที่ชาวกะเหรี่ยงคิดและทำจะเชื่อตามคนเฒ่า และมี ความเชื่อหลักในปัจจุบันลดความซับซ้อนลง
ไปมาก ค่านิยมที่เป็นเอกลักษณ์กะเหรี่ยงยังมีได้แก่

- สิ่งที่ย้ำห้ามทำเด็ดขาดได้แก่ การฆ่าคน
- ห้ามการตัดไม้ใหญ่เพราะเหมือนฆ่าพ่อแม่ "ให้รักษาไม้ใหญ่ไว้ให้อยู่คู่ห้วยคู่น้ำ"

- ให้มีภรรยาคนเดียว ถ้ามีภรรยาสองคนถือว่าดูถูกกัน ไม่ใช่เฉพาะภรรยา แต่ถือว่าดูถูกทุกคน แต่สามีเล็กกับภรรยาได้ ส่วนผู้หญิงมักไม่เล็กกับสามีก่อน
- ค่านิยมสำคัญของสามีภรรยา คือ ภรรยาจะดีหรือไม่ดีช่วยกันดูแล ให้มีเพียงคนเดียว
- สามีภรรยาออกไปเที่ยวด้วยกันเป็นเรื่องที่ดี
- ความเชื่ออื่นๆ นอกเหนือจากนี้ยึดตามพระคัมภีร์ ความเชื่อที่เกี่ยวกับการปลูกพืชต่างๆ เลิกไปตามความเชื่อในศาสนาคริสต์

ประเพณีที่สำคัญของหมู่บ้านเคยเชื่อมโยงกับการนับถือผี ในปัจจุบันไม่มีแล้ว เช่น งานศพในสมัยก่อนต้องตั้งศพอยู่ 3-5 คืน แต่ปัจจุบันเมื่อมีคนตายเก็บไว้คืนเดียวนำไปฝัง แล้วไปอธิษฐาน ส่วนงานแต่งงานแต่งที่โบสถ์ มากินเลี้ยงที่บ้าน ต้องเลี้ยงไก่(ยังถือเป็นเรื่องจำเป็น) และหมู การเลี้ยงไก่เลี้ยงหมูนี้แสดงให้เห็นว่าไม่ได้ใช้อิทธิพลของศาสนาคริสต์เสียทั้งหมด

พิธีกรรมต่างๆ ของหมู่บ้านเกี่ยวกับการทำไร่นาที่ผู้ให้ข้อมูลรุ่นใหม่ๆ ยังจำได้ คือ การฟันไร่จะต้องบวบควายคือฆ่าควายเลี้ยงผีทุก 3 ปี บวบหมู (ฆ่าหมู) ทุกปี และทุกปีจะมีงานกินข้าวใหม่ แต่เมื่อเป็นคริสเตียนแล้วไม่ต้องทำพิธีกรรมอีก จะฉลองเฉพาะในงานคริสต์มาส มีงานพิธีที่เข้าลักษณะงานบุญอย่างหนึ่งในแต่ละปีแถบลุ่มน้ำนี้คือ งานบุญกองข้าว (ลักษณะคล้ายทอดผ้าป่าข้าว แต่เป็นงานของเฉพาะชาวคริสต์) งานบุญกองข้าวนี้มีเจตนาในการช่วยเหลือผู้ยากไร้ ได้แก่ การบริจาคข้าวเพื่อนำไปให้ผู้ปลูกข้าวได้ไม่พอกิน หรือข้าวที่ได้รับบริจาคมานำไปขายนำเงินมาใช้เพื่อการกุศล งานบุญกองข้าวนี้เริ่มโดยพระของศาสนาคริสต์ที่เป็นชาวไทยภูเขา ในพิธีกรรมจะมีการสวดอธิษฐาน มีชาวบ้านจากที่ต่างๆ มาร่วม ล้วนเป็นคริสต์ศาสนิกชนในบริเวณนั้น

จากที่กล่าวมาแล้วว่า คนกะเหรี่ยงมีวัฒนธรรมการผูกสายสะดือไว้กับต้นไม้ใหญ่หรือ ตะปละ แต่ปัจจุบันลดลง เนื่องจากนิยมไปคลอดที่โรงพยาบาล แต่ด้วยระยะทางที่ห่างไกลจากตัวเมืองค่อนข้างมาก ชาวกะเหรี่ยงเล่าว่าคลอดกลางทางมี ความไม่สะดวกประการหนึ่งคือ หมอไม่ค่อยได้อยู่ที่อนามัย ในหนึ่งสัปดาห์ หมอจะเข้ามาที่อนามัยเพียง 2-3 วันแล้วกลับไปในเมือง

วัฒนธรรมเกี่ยวกับอาหารการกินของชาวกะเหรี่ยงไม่ค่อยเหมือนกันกับชาวละว้า โดยเฉพาะเรื่องอาหาร เช่น กะเหรี่ยงกินข้าวเผือก เนื้อไม่ย่ำหรือลาบ สุกกินเลย แต่ผู้ให้ข้อมูลเล่าว่านอกนั้นเหมือนกัน สิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของบ้านแม่แฮได้คือในหมู่บ้านไม่มีคนต้มเหล้า แต่มีคนกินเหล้ามากมายและเมามายกันในวันเสาร์มากเช่นกัน เพราะอันที่จริงเหล้าหาง่าย ไปซื้อที่บ้านเซโดซาอยู่ติดกันได้

ปัจจุบันมีความพยายามรื้อฟื้นภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การปลูกฝ้าย ทอผ้า มีโครงการวิจัยในเรื่องการปลูกฝ้าย และปั่นฝ้ายแบบโบราณเพื่อทอผ้า ย้อมสีธรรมชาติ คาดหวังให้กลุ่มแม่บ้านดำเนินการ แต่ยังไม่เห็นความก้าวหน้าอย่างชัดเจน มีการจัดอบรมและจัดประชุมบ้าง แต่เริ่มต้นปลูกฝ้ายโครงการแรกแล้ว คาดว่าจะดำเนินการตามโครงการต่อไป โครงการนี้กลุ่มแม่บ้านให้ความร่วมมือในการช่วยคิดช่วยทำเป็นอย่างดี เริ่มต้นโครงการ ปี 2549

2.5 ระบบการศึกษาของชาวกะเหรี่ยง

2.5.1 การศึกษาของท้องถิ่น ในมิติของการจัดการศึกษาของชาวกะเหรี่ยงนั้น ระบบการศึกษาของชาวกะเหรี่ยงกับของชาวละว้านั้นมีความคล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะเรื่องความรู้เกี่ยวกับชีวิตประจำวันและความรู้เฉพาะของชาวกะเหรี่ยง ความรู้ที่ชาวบ้านให้ความสำคัญคือ ความรู้เกี่ยวกับป่า และเกี่ยวกับคติของชาติพันธุ์ตั้งที่ผู้อาวุโสคนหนึ่งของหมู่บ้านได้กล่าวถึงความหมายของการจัดการศึกษาว่า "อยากให้ได้เรียนรู้ในป่าด้วย เข้าไปเรียนในป่า รู้จักป่า"

การเรียนรู้ของชาวกะเหรี่ยงที่สำคัญคือการเรียนรู้ความจริงเกี่ยวกับป่า ความรู้จักป่า และการรักษาป่า เพราะกะเหรี่ยงให้ความหมายว่าการรักษาป่า คือการรักษาชีวิตของตนเอง และชาวกะเหรี่ยงต้องการรักษาป่าไว้ให้ลูกหลานดูด้วยเช่นกัน

"ถ้ามองไปบนดอย จะแยกเขตหมู่บ้านได้เลย บ้านกะเหรี่ยงจะมีป่าเยอะ จะเก็บเอาไว้ให้ลูกหลานดู"

ขณะที่คนรุ่นหนุ่มในหมู่บ้านได้เล่าถึงสิ่งที่ชาวกะเหรี่ยงพร่ำสอน และคติสำคัญของชาวกะเหรี่ยงคือ 'ความรักอิสระ'

"กะเหรี่ยงจะสอนกันมาเรื่องความเป็นอิสระ ไม่ชอบเป็นลูกจ้างใคร"

จุดเด่นของการจัดการศึกษาท้องถิ่นของชาวกะเหรี่ยงคือ ปัจจุบันได้มีความพยายามในการจัดการศึกษาเพื่อธำรงรักษาวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยง หมู่บ้านได้มีการจัดการสอนภาษากะเหรี่ยงทุกวันอาทิตย์ และในหลักสูตรสถานศึกษาได้มีการบรรจุความรู้เรื่องสมุนไพรพื้นบ้านเข้าไปในโรงเรียน

2.5.2 การศึกษาในโรงเรียนบ้านแม่แฮใต้ โรงเรียนบ้านแม่แฮใต้มีจำนวนห้องเรียน 8 ห้อง มีครู 5 คน มีจำนวนนักเรียน 129 คน (ปี 2549) โรงเรียนบ้านแม่แฮใต้มีจุดเด่นประการหนึ่งคือเป็นโรงเรียนที่มีครูเป็นคนในหมู่บ้านสามคน และโรงเรียนยังแก้ไขปัญหาการขาดแคลนครูด้วยการจ้างครูช่วยสอนเป็นคนท้องถิ่นอีกสองคนทำให้โรงเรียนบ้านแม่แฮใต้มีบุคลากรทางการศึกษาที่เป็นคนท้องถิ่นจำนวนห้าจากจำนวนบุคลากรทั้งหมดแปดคน ครูที่เป็นคนท้องถิ่น

ถือว่ามีความสำคัญเพราะจะทำให้โรงเรียนกับชุมชนมีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน และชาวบ้านแม่แอ้ได้จะรู้สึกว่โรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

ชาวกะเหรี่ยงเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาในระบบ ดังจะเห็นได้จากชาวกะเหรี่ยงได้ส่งลูกหลานให้ไปเรียนหนังสือในเมืองและกลับมาทำงานราชการในพื้นที่จำนวนหลายคน